Bavnen

De danske bønder havde fra gammel tid pligt til at køre for kongen og hans følge – ægtkørsel. For 150 år siden udførte over 1000 vestfynske bønder mange tusinde af ægter i betydeligt omfang for hæren. Også vores egn mærkede krigen i 1864. (Ægtkørsel fra bogen 200 Træsnit 1864) Side 2.

Lokalhistorie fra Vejlby-Strib

NR. 2 – AUGUST 2014

Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening

Formand: Skjold Christensen,
Vejlbyvej 2E, Vejlby.
Tlf. 51 95 87 17
skjold.christensen@hotmail.com

Næstformand: Børge Jeppesen,
Kåsvænget 37, Strib.
Tlf. 64 40 13 43
boerge.jeppesen@stribnet.dk

Sekretær: Johannes Gregersen,
Tangmosen 2, Strib.
Tlf. 21 39 32 75
gregersen@strib.dk

Kasserer: Annette Radoor
Røjle Bygade 49
Tlf. 64 40 28 36
annettebargmann@hotmail.com

Verner Sørensen,
Sofiendalvej 13, Strib.
Tlf. 64 40 25 04
vso@stofanet.dk

Hvordan bliver man medlem?
Ring/mail til et bestyrelsesmedlem.
Kontingent: 45 kr. for enkeltmedlemmer uden postforsendelse og 70 kr. for par med postforsendelse
Medlemmerne får Bavnen to gange årligt og kan deltage i foreningens møder og udflugter.

Nyttige adresser/links:
Lokalhistorisk arkiv for Strib-Røjleskov sogn
Ligger på første sal på Biblioteket i Strib.
www.striib.dk
Historiens Hus, Algade 8, Middelfart
www.middelfart-museum.dk

Bavnen

Udgivet af
Vejlby- Strib Lokalhistoriske Forening
Nr. 2 2014

INDHOLD:

Kære læser	**1**
Vestfynske bønders ægtkørsel i 1864	**2**
Dannebrogsmand Lorents Jørgensen	**13**
Traktørstedet Klinten	**14**
Lærer Abel i Vejlby skole	**18**
Fiskerfamilien i Røjle Mose	**22**
Røjle Mejeri i 97 år (1)	**23**
Vejlby fra tidernes morgen	**34**
Udbryderdrengen forcerede Smedens pigtrådsheg	**36**

HOLDET:

Redaktion: Poul Christensen
Skovlunden 69, Strib
Tlf. 21 24 68 20 – poulc@stribnet.dk

Sats/layout: Jens Ulrik Thomsen

Korrektur: Uwe Clausen
Ingrid Plesner og Kaj Henningsen

Distribution: Annette Radoor,
Børge Jeppesen, Ketty Hansen,
Skjold Christensen, Finn Fauk
og Jørgen Lundsgaard

Tryk: MultiService Kopi & Tryk I/S
ISSN 0906-5008
Næste nummer – februar 2015
Deadline 15. december 2014

Kære læser

Selv om der ikke var kamphandlinger på Vestfyn i 1864, var vores del af landet stærkt påvirket af krigen. Vi fortæller historien om en omfattende indsats, som over 1000 vestfynske bønder udførte for hæren for 150 år siden. Mange tusinde af ægtkørsler med krudt og kugler, tømmer og militært udstyr, havre og brød, syge soldater og officerers bagage. Et væsentligt grundlag for artiklen er den protokol, hvor sognefoged Niels Jørgensen, Aulby, skrev om godt 1100 ægtkørsler, som bønderne fra Aulby, Kustrup og Staurby udførte i 1864. En læser kom med protokollen den sidste vinter – nu er denne lokalhistoriske guldgrube afleveret til Byarkivet i Middelfart.

Villy Christensen, Middelfart, ringede en dag. Han fortalte om smedemester Gert Hansen, Røjleskov, der satte 100 kr. på højkant, hvis en Billeshavedreng kunne klatre over hans solide pigtrådshegn i 1965.

Der ligger et idyllisk bindingsværkhus med stråtag på Dæmningen mellem Lillebælt og Røjle Mose. Her summede det af aktivitet om sommeren fra 1932 til 1956. Skoleudflugter, firmature og sommergæster. Hjemmebagt kringle til kaffe. Det var traktørstedet Klinten. - Du skulle tage at skrive om det, sagde Kate Andersen en dag i telefonen. Hun er barnefødt dér. Hun kom med sine billeder og papirer. Nu er historien skrevet.

I år er det 200 år siden, Danmark fik en skolelov, som bl.a. betød, at alle børn skulle modtage undervisning. Det blev også mærkbart her på egnen. Knud Madsen fortæller endnu en skolehistorie om lærer Abel i Vejlby. Den supplerer en række artikler om skoler og lærere i den tidligere Vejlby-Strib Kommune.

Røjle Mejeri var et af de mange mejeriet, som skød op i hvert sogn sidst i 1800-tallet. Andelsbevægelsen og den teknologiske udvikling revolutionerede det danske landbrugserhverv. Det kom også bønderne i Vejlby Sogn til gavn. Det veldrevne mejeri gav gode mælkepenge til andelshaverne. Der var også kriser og dramaer. Vi bringer første del af mejeriets historie.

Vejlby er en landsby, der er opstået i vikingetiden. Den fik en kirke og lagde navn til sognet. Vi fortæller kort byens historie.

Hvem boede på Dæmningen 97 i 1912? Det gjorde fisker Knud Jørgen Christensen Tydsk og hans familie. De var en generation af en fiskerfamilie i Røjle Mose. God læselyst.

Poul

Efterlysning

Kan du læse gotisk håndskrift – så er der en opgave for en frivillig med at transskribere en protokol over mæglingssager i Vejlby Sogn i sidste halvdel af 1800-tallet. Det meste er skrevet med gotisk håndskrift. Protokoller viser, hvordan civile tvister mellem borgere blev afgjort.

Vestfynske bønders ægtkørsel i 1864

Mere end tusinde vestfynske bønder måtte tage deres tørn med militære ægtkørsler. Alene 37 bønder i Aulby, Kustrup og Staurby kørte knap 1000 kørsler med krudt og kugler, havre og brød, soldater og alskens militært udstyr. Vestfyn var bagland for de danske tropper i Fredericia. Der blev bygget magasiner og forsvarsanlæg ved Lillebælt. Der var mange soldater og flygtninge, der skulle have husly og mad. Vestfyn var mærket af krigen.

Af Poul Christensen

Det er stadig mørkt, da Anders Hansen Olesen kravler ud af alkoven på sin gård i Staurby om morgenen den 10. april 1864. Igen har sognefoged Niels Jørgensen i Aulby tilsagt ham til ægtkørsel. Han forsømmer ikke forårsarbejdet i marken denne gang, for det er søndag, men at komme helligdagen i hu og holde den hellig, kan han heller ikke. Pligten kalder.

Han og karlene giver to heste seletøj på og spænder dem for arbejdsvognen. Han kravler op på agebrættet og hypper på de to heste. Han kører ud gennem porten, drejer til højre ad indkørslen og kommer op til Strib-vejen. Her drejer han igen til højre og rumler mod Strib, mens dagen gryr. Han ser flere vogne foran og bag. Ved Færgegården i Strib kan han se over til den belejrede fæstningsby. Han ser, at der er skibe ude på Lillebælt. Han drejer ned ad hulvejen mod den søndre skibsbro. Her vrimler det med soldater, og der anløber fortsat både fyldt med soldater med gevæ-

Ægt

Ordet ægt er afledt af age (køre) og er betegnelsen for bøndernes pligtkørsel. Fæstebønderne havde også pligt til at køre for herremanden. Omfanget blev oftest nedfældet i fæstekontrakterne. Pligten gjaldt også arbejdskørsel for det offentlige ved f.eks. vejarbejde.

Fra gammel tid havde befolkningen pligt til at transportere kongen og hans følge rundt i landet, kongeægt. Bemærk, at Morten Nielsen bruger udtrykket "kongeægt" i sin dagbog. Også embedsmænd i stat, amter, herreder og i kirken havde jordbesiddere med hartkorn og byernes borger pligt til at køre for. Grundlaget for administrationen af ægter er en kongelig "Forordning angaaende Fribefordringsvæsenet i Danmark" af 26. juni 1846. Den gjaldt antagelig også for de militære kørsler i 1864. Bønderne fik en godtgørelse for ægterne, men pengene kom fra skatter, som de selv betalte. Godtgørelsen var den samme som vognmandstaksten for mindre postvogne.

rer og oppakning. Kommandoer lyder gennem morgenluften. Soldaterne forlader hurtigt bådene og tager opstilling på stranden sammen med de andre. Der er efterhånden kommet mange ægtvogne; gårdmænd og karle sidder på agebrætterne og venter. Bagfra kommer fortsat vogne i en lind strøm.

Det er dele af 8. Infanteribrigade, der sættes over bæltet fra Fredericia. Situationen i Dybbøl bliver mere og mere kritisk, som preusserne kanonerer skanserne sønder og sammen. Den danske hærledelse har derfor besluttet at forstærke de forsvarende soldater med 8. Brigade på godt 3000 mand. Denne brigade

Krigen 1864 kort

Den første slesvigske krig 1848-50 endte nærmest uafgjort. Den danske helstat blev bevaret, men spændingerne mellem tysk og dansk fortsatte. I november fik Danmark en ny forfatning, der skulle gælde for kongeriget og Slesvig, men ikke Holsten. Det bragte Danmark på kollisionskurs med stormagterne, de tyske stater og hovedparten af borgerne i hertugdømmerne.

Den danske hær tog tidligt i 1864 opstilling ved Dannevirke, mens preussiske og østrigske styrker nærmede sig Ejderen. Den 1. februar var krigen i gang. Den 5. og 6. februar trak den danske hær sig tilbage fra Dannevirke. En del til Dybbøl skanser, en del til fæstningen i Fredericia og andre steder i Jylland. Preusserne belejrede Dybbøl og begyndte at skyde fæstningsværket i stykker, mens østrigske soldater besatte det meste af Jylland og belejrede Fredericia. Også her blev de danske forsvarere beskudt, og der var flere træfninger. Mange civile i byen flygtede over bæltet til Middel-fart og Strib. Den 18. april indledte preusserne et stormangreb på skanserne i Dybbøl. Skanserne faldt, og den danske hær trak sig tilbage til Als.

Den 28. april forlod hæren med mest muligt udstyr Fredericia og blev sejlet til Fyn.

Den 12. maj indgik parterne en våbenhvile, og der blev indledt fredsforhandlinger i London. De brød sammen. Våbenhvilen udløb den 26. juni. Allerede natten til den 29. juni sejlede tusindvis af preussiske styrker over Alssund. Flere kom til øen i dagens løb, og de danske forsvarere måtte flygte og blev sejlet til Fyn. Danmark var reelt slået, og man frygtede, at fjenden vil sætte over Lillebælt og fortsætte krigen på Fyn. Den 20. juli blev der sluttet en foreløbig våbenstilstand. Den blev permanent først i august, og nye fredsforhandlinger i Wien begyndte. Denne gang måtte Danmark acceptere et tysk diktat og mistede hele Slesvig, Holsten og Lauenborg til Tyskland, da fredstraktaten blev underskrevet den 30. oktober.

Mindst 1570 danske soldater mistede livet, og mange blev krigsinvalider.

Ægtkørsel 1864. Billedet viser en bonde, der kører fjendtlige soldater, formentlig østrigske besættelsessoldater et sted i Jylland. Vognen er en såkaldt holstensk vogn, som blev brugt til både landbrugs- og persontransport. Den udgik i sidste halvdel af 1800-tallet. En vogn af samme type, dog i mere elegant udførelse, står i dag i vognporten på Fjelstedgården i Den fynske Landsby. Det er således sandsynligt, at de vestfynske bønder også har kørt med sådanne vogne, men de fleste har været stive fjælvogne. (Fra bogen 200 Træsnit 1864)

har efter tilbagetrækningen fra Dannevirke opholdt sig i Fredericia, som østrigske tropper har belejret. Det er en vognfuld af dem, Anders Hansen Olesen skal køre til Assens denne forårssøndag.

Alene fra Vejlby Sogns søndre sognefogeddistrikt har Niels Jørgensen tilsagt 28 gårdmænd, men der er også kommet vogne fra andre distrikter. Op imod 200 vogne skal der til for at fragte 1500 mand sydpå, og det skal gå hurtigt.

Kortegen sætter i gang. 4½ mil eller 34 km fremme ligger Assens. De når byen, hvor andre bønder tager over. Det er bl.a. de 56 bønder, som de to sognefogeder i Haarby Sogn, Morten Lindegaard og Anders Holmegaard, giver besked om at møde i Kjøng syd for Glamsbjerg den 11. april om morgenen kl. fem for at køre til Faaborg. Herfra sejles soldaterne til Als. 8. Brigade når netop frem til Dybbøl og deltager i de sidste dages kampe, inden Dybbøl falder den 18. april.

Anders må været kommet hjem til sin gård i Staurby godt ud på aftenen den søndag.

I perioden fra 19. februar til 18. september kørte Anders eller en af hans karle 33 ægtkørsler af forskellig længde og varighed. De korte tog fra mindre end en halv dag, de lange en hel dag eller mere, for der var også mange ægter, der strakte over 12, 24 eller sågar 48 timer, hvor bonden skulle står til rådighed med en vogn og to heste. Alene i Niels

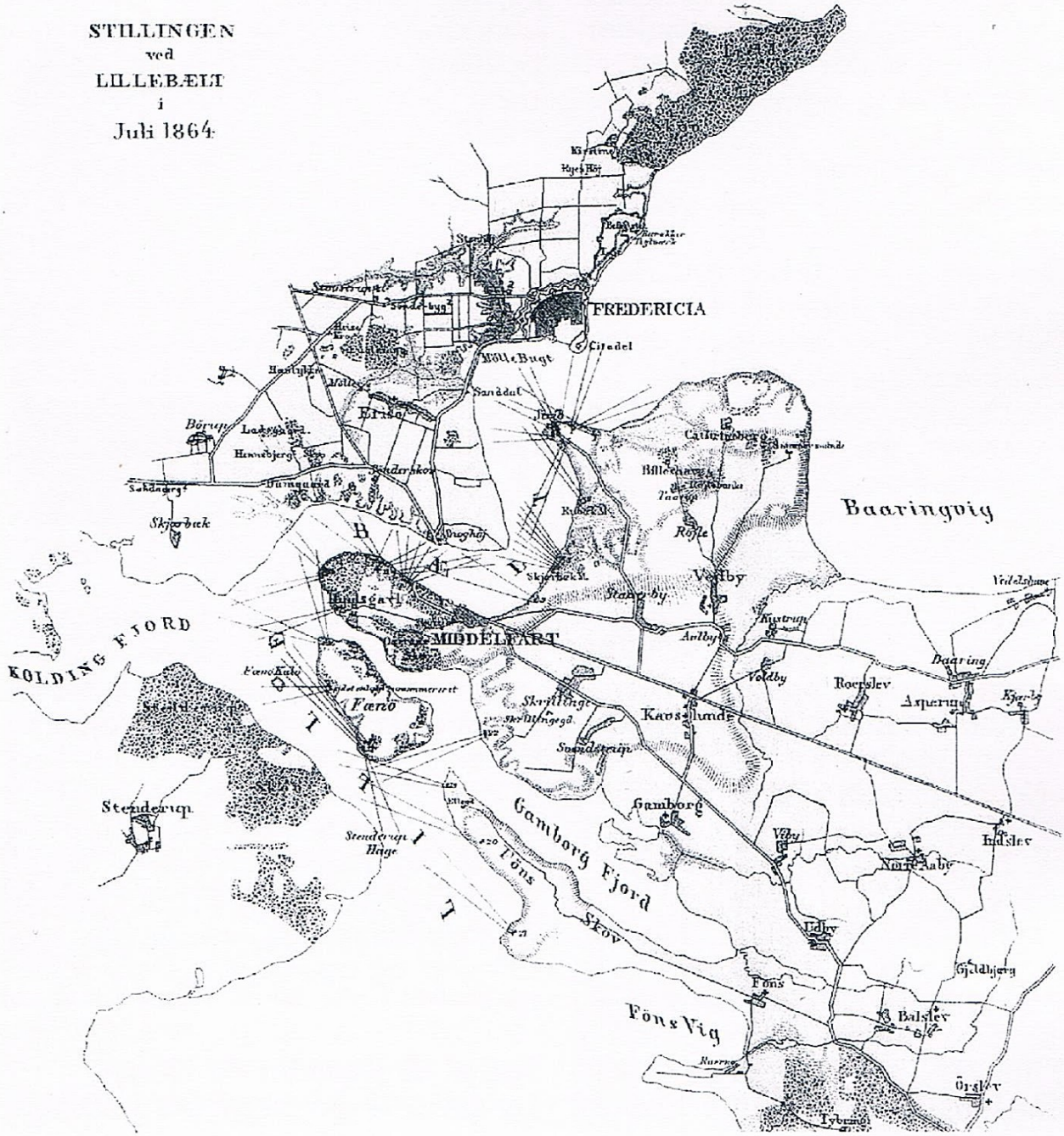

Stillingen ved Lillebælt i juli 1864. Kortet viser placeringen af de talrige skanser og batterier, som blev anlagt mellem Strib og Føns Odde med angivelse af skudretningen. Især frygtede man at fjenden ville forsøge at sætte over Lillebælt enten fra Stenderup via Fænø eller ved den smalleste del vest for Snoghøj. (Kort fra Fredericia Fæstnings Historie, bind 3)

Jørgensens sognefogeddistrikt, der omfatter Aulby, Kustrup og Staurby, har han omhyggeligt skrevet over 1100 kørsler ind i protokollen. I Vends Herred (dækker ca. Middelfart Kommune i dag) har ca. 950 bønder kørt godt 16.000 ægter, 23.000 mil eller 173.000 km. Hertil kommer ca. 5.000 dage, hvor de hjemme skulle holde en mand, en

vogn og to heste klar til at rykke ud med kort varsel. I herrederne syd for og vest for har der også været et betydeligt omfang ægtkørsel.

Et mylder af vogne

Dagen efter, den 11. april, var der hektisk aktivitet ved den næsten færdige militære skibsbro ved Baaring Vig. Her blev den anden halvdel af 8. Brigade sat i land. Niels Jørgensen havde beordret 17 af sine bønder hertil. Endnu flere var kommet fra andre distrikter. Blandt dem, der var sejlet hertil, var løjtnant og senere kaptajn og forfatter Vilhelm Dinesen og hans 9. regiment. Det kan man læse om i hans bog Fra 8. Brigade.

Ifølge Niels Jørgensens protokol kørte bønderne soldaterne til Gribsvad – knudepunktet hvor Odense-Middelfart landevejen krydser Assens-Bogense landevejen. Her har andre bønder taget over og kørt sydpå. Nogle soldater har åbenbart overnattet i Indslev natten til den 12. april, for gårdmand Morten Nielsen, Vesterdael mødte ved Indslev Kro kl. seks om morgenen. Han beretter i sin dagbog:

"Der mødte i alt 300 vogne. Soldaterne havde overnattet i byerne deromkring og kom straks derefter med klingende spil. Det var I. Bataljon af hvert af det 9. og 20. Regiment (8. Brigades to regimenter), næsten alle jyder. Langt om længe kom vi afsted.

Turen var ualmindelig interessant, thi soldaterne var ved godt mod. Der var en ypperlig ånd herskende. Vittighederne regnede ned, de sang og støjede. Det eneste, der var i vejen, var, at et par officerer, oberstløjtnant Scholten og major Sperling, var i dårligt humør og gav dette luft på en lidet opbyggelig måde. Jeg kørte med sidstnævntes oppasser og ordonnans, to jyder.

Min vogn var den næstsidste i hele rækken, og jeg var ikke kommet langt fra Gribsvad, før de første vogne kom tilbage. Derfra og lige indtil midtvejs mellem gyden til Ørsted og om efter Vedtofte var et rigtigt mylder af vogne, thi der var 600. Jeg fik allersidst læsset af, og da jeg ikke kunne komme til Vedtofte at bede, som var min bestemmelse, rullede jeg hjem (til forældrene på Elleruplund i Tommerup sogn) og vil blive der i nat".

Blandt dem, der kørte de to regimenter sydpå, var 56 bønder fra Haarby sogn. Sognets to sognefogeder, Lars Rasmussen og Lars Pedersen, sendte den 12. april 56 vogne til Ørsted syd for Aarup De kørte sammen med mange andre vestfynske bønder turen til Faaborg med løjtnant Dinesen, nogle sure officerer og mange syngende soldater.

Krudt til Kauslunde Kirke

De første ægter begyndte i februar. Det var mest transport af syge soldater, der var blevet sejlet over bæltet fra Fredericia. Østrigske tropper havde sat fæstningsbyen under belejring og beskydning. Det førte også til en strøm af flygtninge over bæltet fra sidst i marts til slutningen af april.

Også på Fynssiden var der mange soldater. Der blev anlagt skibsbroer i Strib og ved Baaring Vig. Herfra var

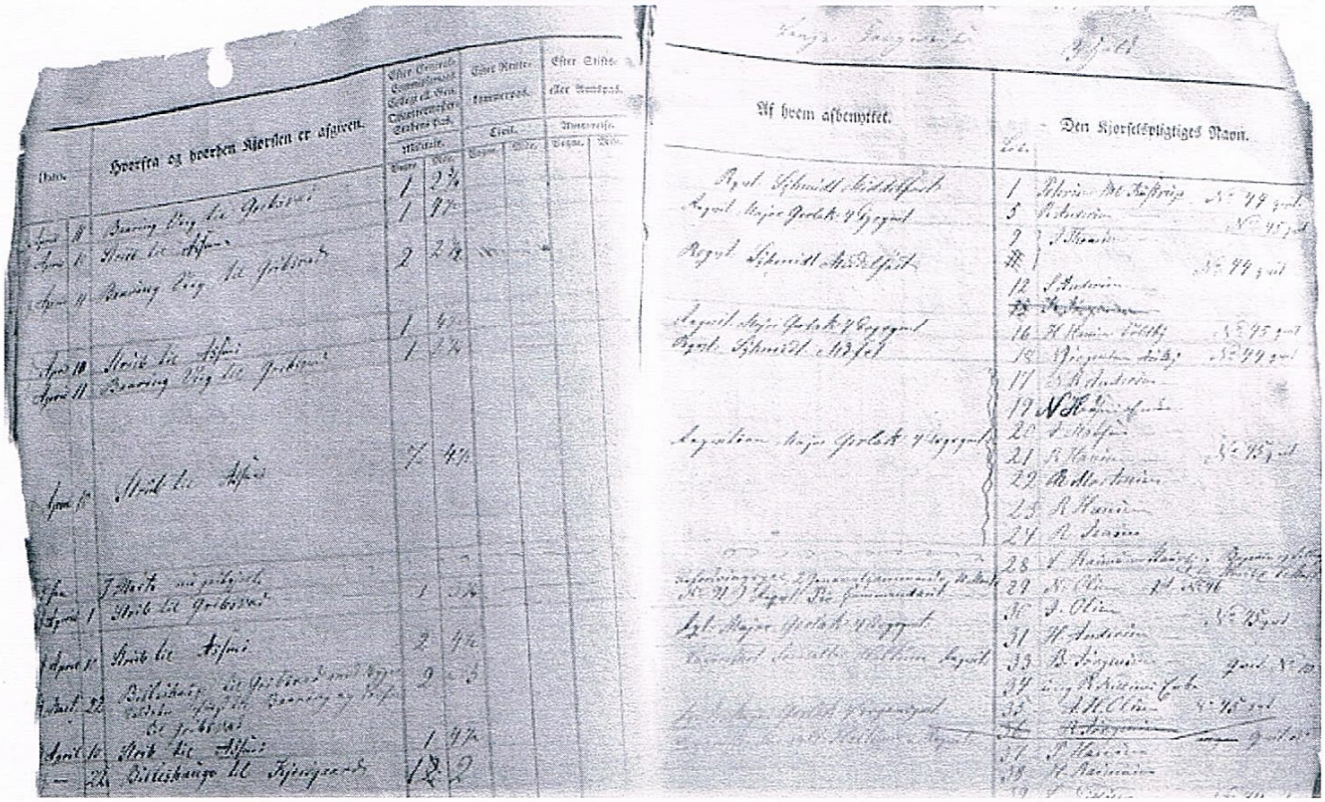

Udsnit af sognefoged Niels Jørgensens protokol. Nr. 35 er Anders Hansen Olesen, Staurby. Major Gerlach, 4. Dragonregiment, har rekvireret de mange ægtkørslerne fra Strib den 10. april, da 8. Brigade blev sejlet over Lillebælt. Kvitteringsnummeret er 45. Det er ikke lykkedes at finde kvitteringerne i arkiverne. Protokollen blev skrevet ud fra myndighedernes kørselslister. Her var alle pligtige gårde fra herregårde til husmandssteder opdelt på kørselshold og tildelt kørsler efter antal hartkorn. En husmand med en tønde hartkorn stod på ét hold. En gårdmand med otte tønder stod på alle otte hold. En herremand med 40 tønder stod på alle otte hold med fem vogne på hvert hold.

der livlig trafik til og fra Fredericia med soldater og heste, udstyr og proviant. Der blev bygget et magasin ved landevejen ved Kauslunde. Det blev brugt til artilleri og indkvartering af soldater. Kauslunde Kirke blev indrettet til hærens krudtkammer, og der blev sat lynafleder på kirken, så et lyn ikke skulle få det hele til at eksplodere.

Man forberedte sig på, at krigen kunne brede sig til Fyn. Alt det krævede transport af alt fra krudt og kugler til havre til heste og brød til soldater, tømmer og udstyr, og af militærpersoner fra højere officerer til syge, menige soldater. På herregården Billeshave var der indrettet lazaret. Den 22. april kørte 11 bønder hver et læs krudt fra skibsbroen i Baaring Vig til Kauslunde Kirke.

Ganske voldsomt blev det sidst i april, da hærledelsen besluttede at rømme Fredericia. I dagene fra 26. til 28. april blev der til Middelfart, Strib, Baaring Vig og Bogense overført 13.500 soldater, over 600 heste, kanoner, krudt og kugler. Alle disponible skibe på Fynssiden var i brug.

Det vrimlede med soldater

Den 28. april mødte Anders Hansen Olsen på sin 9. ægtkørsel om morgenen ved broen ved Baaring Vig. Hvad han skulle fragte videre og hvorhen, ved vi ikke, men Morten Nielsen kom først på eftermiddagen: "Ved middagstid fik jeg ordre til kongeægt og skulle møde ved Båring Vig-bro uopholdelig. Det var 8. ægt. På vejen derned vrimlede det af soldater. I Kauslunde af 21. Regiment og i Vejlby af 19. Regiment. Ved selve broen var der et storartet mudder med alle de sager, som er ført over fra Frederits. Der var artilleri, redskaber, proviant osv. Dampskibe, deriblandt Fulton, gik uafladelig frem og tilbage medbringende resterne af vore sager derovre. En stor mængde vogne var tilsagt til at køre rundt omkring.

Jeg begyndte at køre brændevinstønder, men det ville ikke gå. Lidt efter fik jeg ordre til at køre til Hindsgavl med bøssemageren og hans tøj. Men det skulle vente indtil det næste dampskib, og det varede længe. Endelig kom det og bragte en officer af 21. Regiment, løjtnant de la Porte, som også ville med vognen, og så kørte vi. Vi kørte ad Vejlby til, igennem Middelfart, hvor regimentets stab lå. Det var en

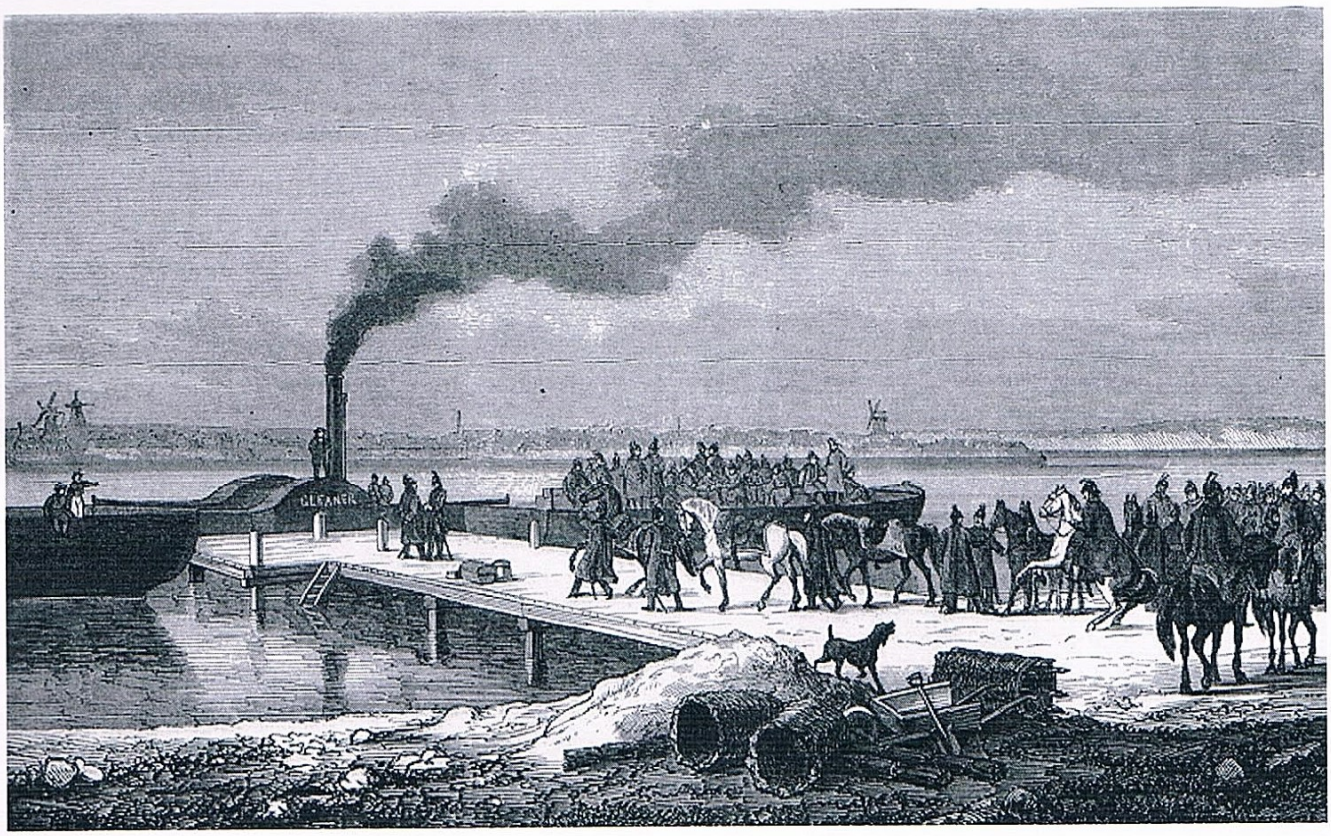

De militære skibsbroer i Strib (tegningen her er en af dem, formentlig den søndre i Strib) og den ved Baaring Vig blev brugt til at overføre tropper og forsyninger til fæstningen i Fredericia, og modtage flygtninge og soldater med kanoner og andet udstyr, da Fredericia blev rømmet i slutningen af april. Især udgik mange ægtkørsler i Niels Jørgensens protokol fra Baaring Vig-broen, der lå for enden af vejen, der i dag går ned til Vejlby Fed Campingplads. (Fra bogen 200 Træsnit 1864)

næsten romantisk tur, især fra Middelfart. Her hørte jeg nemlig, at nævnte regiment i morgen skal til Jylland og lande ved Helgenæs, og dertil, at løjtnanten, som jeg kørte med, var en ægte dansk mand og ved godt mod, var munter og livlig".

Landbrugsarbejdet blev forsømt

48-årige Anders Hansen Olsen var fæstebonde på en almindelig dansk gård på ca. syv tønder hartkorn – godt 40 tønder land god jord. Omfanget af ægtkørsel var betinget af hartkorn. Bønderne på de store og gode gårde skulle køre mest. Enkelte af Anders' kolleger i sognefogeddistriktet har kørt lidt mere end ham. Ca. 12 af de 49 bønder har kun kørt få ægtkørsler. Det har været husmænd med kun lidt jord. Den store byrde har ligget på de 31, Anders og hans karle har udført 33 ægtkørsler. Det har været korte ture, der har varet en halv dag, og lange turen, som nok har været en hel arbejdsdag. Dertil kommer de længere vagter i vognparker og på torvet i Middelfart. Desuden – og det er ikke registreret i protokollen – har han flere dage i perioden fra 26. juni til 20. juli fået besked på at rykke ud med en mand, en vogn og to heste med 10 minutters varsel, dag og nat.

På Anders' gård har der været tre karle; en af dem kan meget vel være indkaldt til hæren. Han har med stor sandsynlighed rådet over fire arbejdsheste og en plag/unghest samt to arbejdsvogne. Når han kørte ægt, var mindst en fjerdedel af arbejdsstyrken væk, halvdelen af gårdens trækkraft og gårdens arbejdsvogne. Det gik ud over arbejdet i marken. Høet blev måske ikke kørt hjem, den dag det var tørt; det samme gjaldt kornet i høsten. Det sled også på vogne og heste. Den militære ægtkørsel var en pligt, der havde forrang frem for alt. Til gengæld modtog han en godtgørelse for indsatsen.

Morten Nielsens dagbog indeholder ikke et eneste suk over hans pligt til at udøve denne gerning. Han måtte i øvrigt som så mange andre også lægge gård til indkvarteringer af soldater, som også forstyrrede det daglige arbejde.

I Jylland tvang den østrigske besættelsesmagt bønderne til ægtkørsel. Det tog flere steder et voldsomt omfang, og heste, mandskab og materiel led overlast. Det blev ikke honoreret, men efter krigen fik bønderne en erstatning.

Frygten for tysk invasion

Den 12. maj blev der indgået våbenhvile. Det standsede arbejdet med at udbygge forsvarsanlæggene på Fynssiden. Men der blev arbejdet på højtryk med at lave planer for en stribe nye batterier langs kysten fra Føns Odde til Strib. Inde i landet, uset af fjenden på Jyllandssiden, kunne hæren foretage visse arbejder som at gøre tømmer klar og lave fundamenter til kanoner.

I London brød fredsforhandlingerne sammen. Våbenhvilen ophørte den 26. juni. Nu blev udbygningen af batterierne langs kysten i al hast afsluttet. Bag Lundagergaard på Svendstrup mark (golfklub i dag) blev en baraklejr med plads til ca.

1500 soldater gjort færdig. Man begyndte også at opføre en mindre, tilsvarende lejr ved Røjle. Det arbejde blev dog ikke fuldført.
Det gav et fortsat behov for ægtkørsel. Hovedopgaven var at stille enten på torvet i Middelfart eller i Kauslunde, hvor magasinet var omdannet til vognpark. Her skulle de være klar til de opgaver, der var. Kom den tyske invasion, skulle bønderne hurtigt køre soldater og udstyr til et givet kampområde. I Kauslunde skulle der hele tiden står 200 vogne klar til brug.

På vagt i vognparken
Anders Hansen Olesen havde den 27. og den 29. juni 24 timers vagter i Kauslunde.
Den 25. juni, dagen før udløbet af våbenhvilen – var Morten Nielsen i Middelfart, og vi følger hans kørsler i de kommende dage:

"Endnu aldrig har jeg set sådant syn i Middelfart. Næsten for hver dør holdt en vogn. Hele byen var som et kaos. På vejen myldrede der af tropper til hest og til fods, af vogne, både civile og militære. Straks efter at jeg var kommet hjem, fik jeg et par andre heste for og kørte til Kauslunde, hvor jeg troede, vi blot skulle i almindelig ægt, men det slog fejl. Det var ved en vognpark, 3. Divisions vognpark, at jeg skulle møde. Når jeg bliver afløst er uvist, man siger om 3 dage. Imellem 150 og 200 vogne står her.
26.6.: Våbenhvilen udløb altså i nat! Natten gik forresten godt. Det var et yndigt vejr. Ved solens opgang kørte jeg tillige med flere vogne til Ronæs Bro efter havre, som jeg kørte til 7. Brigades magasin i Asperup. Kl. 4 var jeg atter på pladsen.
27.6.: Kl. 1 var jeg med at køre til Middelfart til feltbageriet i Adelershus efter brød, 300, til magasinet i Kauslunde.
28.6.: Flytningen fra Middelfart vedvarer. I dag er der kommet 2 læs fra købmand Møller. Hans husjomfru, en jomfru Petersen, er kommet hertil, og når bombardementet begynder, kommer alle handelsbetjentene også. Atter i dag måtte vi i ægt.
29.6.: Als er taget, det er det tordenbudskab, vi i dag hører fra alle kanter. Atter i ægt med en lang vogn på parken ved Kauslunde, i

Niels Jørgensen, gårdfæster i Aulby. Han sørgede for, at bønderne i hans distrikt fik besked om kørsler, og han førte protokollen over alle kørsler. (Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Strib-Røjleskov sogn)

aften kl. 8 og i morgen aften ved samme tid at afløse den med en kort. Min indkvartering rejste i eftermiddag. Vi får ingen i stedet. 2 læs humle fra Middelfart og et klaver er ankommet hertil. Jomfruen spiller på klaveret, som om alting var glædeligt.
30.6.: Kl. 8 blev jeg afløst og kørte også hjem. Der var kommet 16 læs flyttegods fra Middelfart, såvel af købmand Møllers som skolelærer Tybjergs tøj. Skolelærer Tybjerg, hans kone og svigerinde, en frøken la Cour, er ankommet og bliver hos os for det første.
Omtrent kl. 11 rejste jeg (til vognparken) og skal nu stampe i sølen i 24 timer. Denne gang med vogn nr. 124, i går 69 og de to første dage nr. 43.
Mon tyskerne kommer i nat?
1.7.: Jeg blev afløst i aften kl. 8 og kørte nok så gladelig hjem. Jeg gjorde ingen ture".

Middelfart by var også i farezonen for tysk angreb. Derfor flygtede indbyggerne ud af byen. By- og herredsfoged Møller slog sig ned på Roerslev Mølle.
Men tyskerne gjorde landgang på Als. Det skete natten til den 29. juni. Resten af den danske hær, dér måtte flygte til Fyn, hvor hele den danske hær efterhånden var samlet.
Ville tysken komme til Fyn og blev Vestfyn en ny kampplads? Den 9. juli udsendte Armeens Overkommando fra hovedkvarteret i Ejby en dagsbefaling. Den øverstkommanderende, general Steinmann, opildnede sine soldaterne: "Lad ingen Anstrengelse være Eder for stor!

Lorens Schmidt var prokurator i Middelfart. Assens Amtsstue hyrede ham midt i februar til at "foretage forretningerne med ægtkørsler i Vends Herred". Schmidt står også som rekvirent af mere end halvdelen af ægterne i Niels Jørgensens protokol. Også forskellige militærenheder som arbejdsbataljonen i Middelfart rekvirerede ægtkørsler. (Foto: Middelfart Byarkiv)

Indlad Eder ikke paa lang Skyden, men kast Fjenden med Bajonetter i Havet, naar han forvovent skulde have overskredet det!".

Kørslerne fortsatte hele sommeren

Ca. 311 ægtkørsler udførte Niels Jørgensens bønder fra 1. juli til 2.

august. Anders Hansen Olesen tog otte. En stor del af dem var lange vagter på torvet i Middelfart. Andre var at køre med havre til hærens mange heste, med tømmer, syge soldater til et lazaret og hærens udstyr til og fra magasiner flere steder i området.

Den 20. juli indgik parterne en våbenhvile frem til den 31. juli. Det betød ikke, at de vestfynske bønder kunne høste i fred og ro. Ægtkørslerne fortsatte. Krigen var nok tabt, men risikoen for, at tyskerne invaderede Fyn, var ikke drevet over.

Alene i dagene omkring månedsskiftet juli-august registrerede Niels Jørgensen 52 ægtkørsler, der udgik fra Baaring Vig-broen. Mange af dem gik til et magasin i Haarslev på Nordfyn. Dette er bare ægtkørsler fra ét sognefogeddistrikt. Alle egnens bønder var i gang.

Den 3. august blev våbenstilstanden permanent. Krigen var slut. Dele af hæren tog til Sjælland, andre dele blev spredt ud over hele Fyn, men der var stadig mange soldater og heste, som skulle have brød og havre. Også meget militært udstyr blev flyttet rundt. En stor del af ægterne gik til torvet i Middelfart, hvor bønderne blev dirigeret til de forefaldende kørsler. Anders Hansen Olesens udførte sin sidste ægt mandag den 19. september, og det var en tur til torvet i Middelfart. Men også i månederne derefter måtte flere bønder køre ægtkørsler, dog i beskedent omfang.

Ægtkørslerne var en stor belastning for bønderne, men de mærkede også krigen på andre områder. En søn eller en karl blev indkaldt og kunne ikke hjælpe til på gården. En del af dem kom ikke hjem eller kom hjem som invalider. Der opholdt sig store kontingenter soldater på egnen. De skulle indkvarteres og bespises, ligesom hærens heste skulle fodres. Også store hærenheder på gennemrejse skulle have natlogi og mad. Lader og loer skulle tømmes og bruges til opbevaring af militært udstyr. Afgrøderne på markerne blev beskadiget. Bønderne fik dog kompensation for disse ydelser, også når noget blev ødelagt.

Kilder:

Niels Jørgensens protokol over militære ægtkørsler i Vejlby Sogn søndre sognefogeddistrikt 1864. (Overdraget til Byarkivet i Middelfart).

Erik Husted, Fredericia Fæstnings historie, bind 3.

En vestfynsk bondes indtryk og oplevelser under krigen i 1864, Fynske Årbøger 1989, Morten Vesterdal, hvori sognefoged Morten Nielsens dagbog er gengivet i uddrag i nudansk sprogbrug.

Div. dokumenter i Vends Herreds arkiv: dokumenter vedr. krigen 1864 og i Assens Amtsstues arkiv i kørselslister og kopibog

Armeens Overcommando, dagsbefalinger 1864, lånt af Fyns Militærhistoriske Samling, Odense.

Dannebrogsmand Lorents Jørgensen

Af Poul Christensen

Lorents Jørgensens sidste hvilested blev kirkegården i Vejlby. Når det blev dér, skyldtes det, at han levede sine sidste fem-seks år hos sønnen, Hans Jørgen Lorentsen, der var smed i Røjle.
Lorents Jørgensen blev født i 1827 i Snoghøj. Han blev fisker og skibsfører. Han deltog i krigen 1848-50. I mange år var han færgefører på overfarten mellem Middelfart og Snoghøj, hvor han boede. Senere flyttede han til Middelfart.
I krigsåret 1864 sejlede han færgen mellem Middelfart-Snoghøj-Fredericia og Strib. Med færgen deltog han i de hektiske martsdage i evakueringen af kvinder og børn fra Fredericia, da østrigske tropper bombarderede byen fra 42 feltkanoner. Efter tilbagetrækningen fra Dannevirke til Dybbøl, rykkede to østrigske brigader op i Jylland og belejrede fæstningsbyen.
Evakueringen stod på i flere dage. Uafladeligt sejlede færgefolkene, men efter den fjerde dag sagde de stop. De var for trætte og udmattede. Fredericias kommandant bad dem om bare en tur mere. Alle svarede nej med undtagelse af Lorents Jørgensen.
For denne dåd fik han dannebrogsmændenes hæderstegn.
Lorents Jørgensen døde 13. december 1894. Et stort følge fulgte den gamle hædersmand på hans sidste rejse. Våbenbrødre med fane gik forrest, og i følget sås flere dannebrogsmænd.
"Alle, som kjendte ham, ville længe mindes den gamle, milde og stille Mand, som havde et venligt Ord til Enhver, han kom sammen med", stod der bl.a. i nekrologen i Middelfart Avis.
Kilder: *Middelfart Avis 20.12.1894 Folketællinger og kirkebøger*

Traktørstedet Klinten

Fra 1932 til 1956 var der traktørsted i det stråtækte hus på Dæmningen ved Røjle Mose. Sofie Hansens kringle var populær. Med skib, bus og bil, på cykel og gåben kom sommergæsterne.

Af Poul Christensen

Allerede inden hun begyndte at gå i skole, blev Kate sat til at servere.
- Nu går du ud og siger pænt: Hvad ønsker selskabet, sagde mor.
Og selskabet kunne så sige: - Vi vil gerne sidde og hygge os med en kop kaffe og jeres dejlige kringle.
Kate tog imod bestillingen, og moren gjorde klar til serveringen. Kate i pænt tøj og lille kridhvidt forklæde serverede for selskabet, som måske også købte en slotsis. Pengene herfor lagde hun ned i lommen i forklædet. Kate husker, at prisen for kaffe med kage var 2,50 kr.

Den populære kringle

Vi er midt i 1940'erne. Anden Verdenskrig er ved at være slut. Traktørstedet Klinten har taget imod gæster siden 1932. Det år kunne man i avisen læse, at fisker Evald Hansen, Røjle Mose, har fået tilladelse til at udskænke kaffe o.lign. i sin have i sommermånederne. Fra haven, der ligger på toppen af skrænten, har man den herligste udsigt over bæltet, til Juelsminde, Trelde Næs og Fredericia og over Strib by og Røjle Mose. Neden for

Besøg nordfyns smukkeste og ejendommeligste natur i og ved Røjle mose og nyd kaffen på

"Klinten"

Traktørstedet med de mange vilde roser og den mest storslåede udsigt over bæltet og det skønne landskab.

Altid friskbavet rigtig kaffe med hjemmebagt

Madkurve kan medbringes

Fin-fin badestrand (Strib nordstrand)

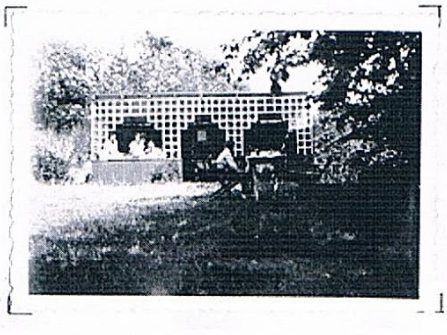

Plakat fra efter 1936. Billedet til højre viser pavillonen i haven. (Udlånt af Kate Andersen)

Sofie og Evald Hansen, fotograferet sidst i 1960'erne. (Foto udlånt af Kate Andersen)

haven finder man også den dejligste badestrand, man kan forestille sig. Et rigtigt landligt idyl, konstaterer avisen.
Det var nu ikke så meget Evald Hansen, der drev stedet. Han var arbejdsmand og fisker og havde således nok at se til, når han også skulle passe den store have. Det var hans kone, Sofie Hansen. Hun stod for det vigtigste: at bage og lave kagerne. Den mest populære var hendes kringle, som hun bagte i ovnen i komfuret. Her blev ikke sparet på sukker og andre gode sager. Også boller, fynsk brunsviger, lagkage, æblekage og vandbakkelser var på programmet. Og småkager, som Sofie bagte i massevis. Når der var åbent, var hun iført et stort hvidt forklæde og styrede slagets gang med stor myndighed og venlighed.

Traktørsted med anløbsbro

Der var åbent fra maj til slutningen af september. Det blev et yndet mål for en udflugt eller en søndagstur. Det var foreningsudflugter, firmature og familieture, der lagde vejen forbi det stråtækte bindingsværkhus på Dæmningen. Også de mange sommergæster, som holdt ferie i Strib og omegn i de år, gæstede traktørstedet.
Eleverne på Strib Skole vandrede ud til Klinten på den årlige sommerudflugt. Her spiste de deres medbragte madpakke. De legede i haven. Den, der kunne løbe hurtigst, fik en gul blyant. Det gav ikke megen omsætning til traktørstedet, men Erna Johansen, Strib, husker, hun havde 25 øre med til en is – en himmerigsmundfuld for en lille skolepige.
Den ene stue var indrettet til cafe, men ofte blev den anden også inddraget. I godt vejr blev kaffen serveret på terrasserne ved huset og oppe på plateauet med den flotte udsigt. Her var også en pavillon, hvor man kunne sidde i læ for vind og vejr.
Gæsterne kom også ad søvejen. Der blev anlagt en bro med anløbsplads på tilpas dybt vand. Her lagde f.eks. rutebåden Strib-Fredericia til dagligt om sommeren. Men også udflugts-

Sådan så Klinten ud efter vinkeltilbygningen i 1936. (Foto udlånt af Kate Andersen)

skibe kunne lægge til. Rigtig mange gæster kom fra Fredericia. Også byens roklub tog på tur til Klinten på den anden side af Lillebælt.

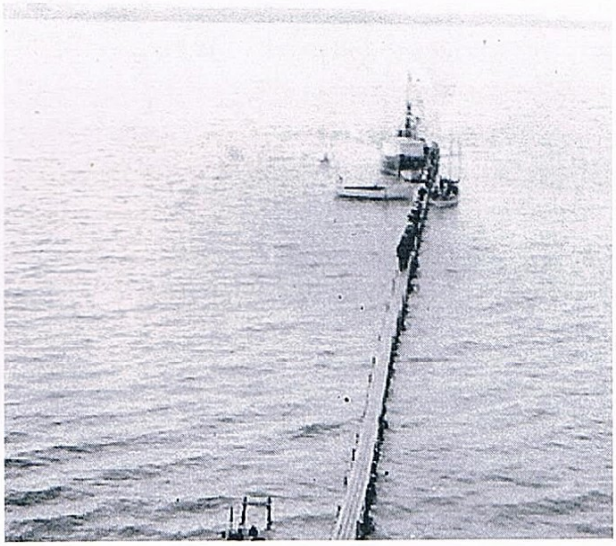

Anlægsbroen ved stranden neden for traktørstedet. Her var også en fin badestrand. (Foto udlånt af Kate Andersen)

Slotsbryggeriet leverede øl og vand. Øl kunne også købes, men det var helt uofficielt. De nuværende ejere har bevaret det gamle emaljeskilt.

Tyske desertører

Traktørstedet Klinten holdt åbent under Anden Verdenskrig – med tyske soldater i livlig aktivitet langs kysten op til Røjle Klint. I krigens sidste måneder planlagde tyskerne at bygge torpedostationer i klinten ved traktørstedet. Formentlig nogle magen til dem, der var anlagt ved nordstranden i Strib. Soldater slog markeringspæle i jorden både nede på stranden og oppe på plateauet. Men dem fjernede Evald Hansen om aftenen og brugte dem til at fyre med.

To tyske soldater havde nok fundet ud af, hvad Evald gjorde om aftenen, men i stedet for at melde det til deres foresatte, brugte de deres viden til at desertere. De fik husly på loftet på Klinten, hvor de holdt sig skjult til krigen var slut. Den ene af dem var en ung læge, Horst Harder, fra Karlsruhe. Han vendte tilbage i 1965 og takkede rørt for gæstfriheden i de sidste krigsmåneder.

Kun ét toilet

Kate husker de travle sommerdage, hvor alle Klintens kopper var i brug, og hendes mor sendte bud efter flere til at servere.

Så var der også trængsel om Klintens ene toilet. I de første mange år var der kun et lokum i et udhus. Først flere år efter krigen blev der

Kate (i dag Andersen) i september 2013 foran sit barndomshjem. Oprindelig var det et langhus, parrallet med vejen. Hendes far byggede en vinkel på (den i baggrunden) i 1936. Foto: Poul Christensen.

indlagt vand og indrettet et mere tidssvarende toilet inde i huset.
Der var også mindre travle dage i begyndelsen og slutningen af sæsonen og på hverdage.
Forbipasserende kunne også købe en is. "Slotsis" stod der på et emallieret skilt ud til vejen. Salgsstedet var gennem vinduet ind til stuen, hvor isene lå i en boks med isblokke og senere tøris.
Op gennem 1950'erne tyndede det ud i gæsterne. Efter 24 år lukkede traktørstedet i 1956.

Evald Hansen døde i 1971 og Sofie Hansen i 1982. Huset blev solgt, og de nye ejere har bevaret flere effekter fra dengang, der var traktørsted på Klinten.
Den gamle jernvandspumpe, står stadig i haven. Med den har Kate pumpet mange spande vand op, når hun fra midt i 1940'erne hentede vand til kaffebrygning og opvask.

Lærer Abel i Vejlby skole

I 1814, for 200 år siden, fik Danmark en ny skolelov, der satte gang i skolebyggeri og sikrede syv års undervisning til alle børn. Den satte også sine spor i Vejlby Sogn. Lærer Abel var en af dem, der sørgede for at sognets børn lærte at skrive, læse og regne. Han var også en god historiefortæller.

Af Knud Madsen

Da den ny skolelov blev vedtaget i 1814, var der kun Vejlby Skole Vejlby sogn. Men snart blev der opført skoler i Røjle Tårup og Staurby. Siden hen kom Røjleskov, Strib og Kustrup friskole til.

I Vejlby virkede siden lovens indførelse følgende lærere: Jørgen Frederik Borum (1811-48), Peter Valdemar Abel (1848-1894), Hans Christian Nielsen (1894-1908), Niels Larsen Grubbe (1908-12), Anders Rasmussen Nielsen (1912-1947) og Hans Hansen (1947-54).

Vejlby skole, som lå lige nord for kirken, eksisterede frem til 1954, hvor lærer og elever blev overflyttet til den nye og større Aulby skole.

Den 4. december 1943 bragte Middelfart Venstreblad en artikel, hvori redaktør Kristian Føns, Stubbekø-bing, bl.a. fortalte føl-gende erindrin-ger om lærer Abel i Vejlby skole:

Da jeg gik i Vejlby skole

I foråret 1873 begyndte jeg at gå i

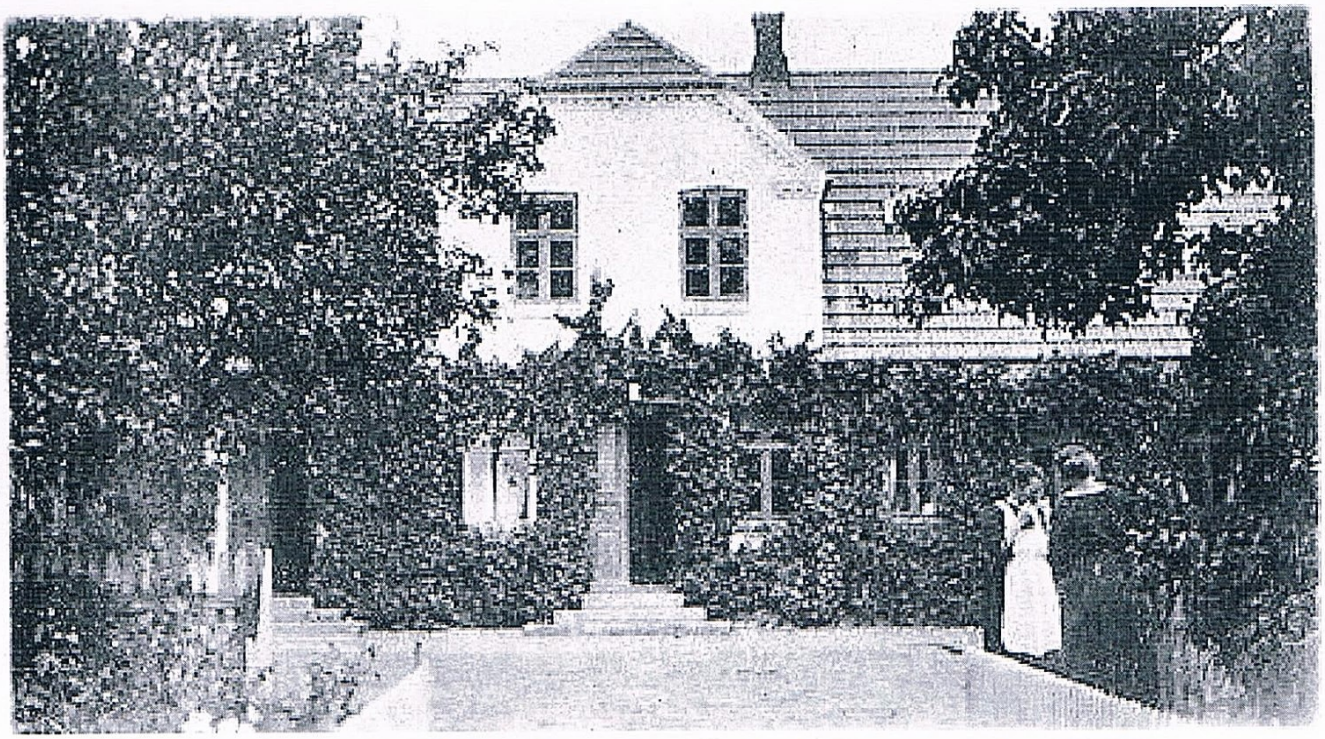

Vejlby skole, før 1922. (Foto: Danmarks kirker og skoler, 1922)

Vejlby skole. Lærer Abel var da 47 år gammel og havde været skolens lærer i hen ved 20 år. Han havde god forståelse af, at det kom an på at vække elevernes interesse, og hans undervisning var helt igennem god. Hvad enten det drejede sig om kristendomskundskab, danmarkshistorie eller geografi, gennemgik han det meget omhyggeligt med os.
De elementære fag: mundtlig og skriftlig dansk, samt regning og skrivning blev heller ikke stedbørn. Han var en udmærket dansklærer, og vi fik hos ham et godt greb på praktisk regning, ligesom han hjalp os til at få en pæn og læselig håndskrift, sådan som det individuelt kunne ligge for hver enkelt af os.

Abel som lærer

Lærer Abel holdt god orden blandt sine elever. Legemlig revselse var der ikke meget af. Der kunne lejlighedsvis falde en lussing, men der var gerne længe imellem. Derimod kunne det nok hænde sig, at en eller anden, som var uopmærksom i en læsetime og ikke fulgte med, fik lov at stå ude på skolestuens midtergang i resten af timen. Til skræk og advarsel.
Men det kunne også hænde sig, at lærer Abel til en forandring læste en fortælling for os i læsetimen. Jeg erindrer således, at han engang læste for os en fortælling af Emanuel Henning-sen: Hævneren ved Mos Sø.
Vi havde ikke verdenshistorie som fag. Men han fortalte os engang, hvad sagnet beretter om de to brødre Romelus og Remus, som skal have grundlagt byen Rom ved

Peter Valdemar Abel, lærer i Vejlby 1848-94. (Foto: Danmarks kirker og skoler, 1922)

Tiberfloden i året 753 før Kristi fødsel. Dette fremstillede han så levende for os, at det nok skulle fæstne sig i vor hukommelse.
Sang var heller ikke et særligt fag, men han indøvede os i at synge forskellige salmer og sange, bl.a. C. Hostrups sang om heden: Gold er den jord, som lyngen bær.

Kirkesanger og billedskærer
Lærer Abel var kirkesanger ved Vejlby kirke, som da var den eneste kirke i det store sogn. I den stol, som i kirken var forbeholdt sognets lærere, fandt man således under gudstjenesten foruden kirkesangeren lærerne Borum, Røjle Tårup, Frederiksen, Staurby, og senere Rasmussen, Skovskolen.
I sin fritid syslede lærer Abel meget med billedskærerarbejde, som han var meget dygtig til. Men da han blev noget til års, blev hans øjne angrebet af stær, så han de sidste år måtte holde hjælpelærer.

Da lærer Abel og hustru i 1903 fejrede guldbryllup, fik de overrakt en særlig festgave fra en stor kreds af Abels gamle elever, som herigennem bragte deres barndomslærer en tak og påskønnelse for den tid, de havde gået i skole hos ham. Dette havde han også ærlig fortjent.
Lærer Abels døbenavn var Peter Valdemar Abel, men han underskrev sig altid P. Abel
Så vidt Kristian Føns' erindringer. Det skal i øvrigt nævnes, at Kristian Føns blev født den 20. september 1866 i Kustrup og i dåben fik navnet Christen Christensen. I 1932 antog han familienavnet Føns. Han var en tid højskolelærer, og fra 1897-1933 var han redaktør af Stubbekøbing Avis.

Lærer Abel og familien
Lærer Abel blev født på Holmsland den 7. august 1826 og døbt Peder Valdemar Abel i Nysogn, Hind herred, Ringkøbing amt. Hans forældre var sognepræst Leonard Abel og hustru Ida Elisabeth Dorthea Ostenfeldt.
Det er ikke lykkedes at opspore, hvornår og fra hvilket seminarium lærer Abel dimitterede. Fra 1848-53 boede alene han i Vejlby skole og holdt en husbestyrerinde. Den 1. september 1853 blev han i Dalum kirke viet til Hertha Natalie Augusta Matzen, født i Bogense den 16. september 1828, og datter af Christian Matzen, der en tid var gæstgiver på Kongebrogården ved Middelfart, og hustru Johanne Christine Lund. Vielsen blev forrettet af lærer Abels far, som var blevet sognepræst i Dalum. Lærer Abel og hustru fik følgende børn:
Leonard Christian Sophus Abel, født 17.6.1854 - død 1944.
Ida Christine Marie Abel, født 21.2.1856.
Albertine Abel, født 10.6.1859.
Henrik Christian Ascanius Abel, født 5.11.1861.
Emma Nielsine Abel, født 10. 1. 1866.
Carl Christian Valdemar Abel, født 28.7.1868.

De senere år
Lærer Abel var meget afholdt af skoledistriktets beboere og menighedens medlemmer. Han var en søgt lejlighedstaler i hjemmene, såvel i sorg som i glæde. Ved hans 25

års jubilæum i 1873 overraskede så godt som samtlige skoledistriktets beboere ham med en værdifuld gave, ligesom provst Fønss talte.
Lærer Abel var de senere år svagelig og holdt en hjælpelærer. Det vides, at L.P.M. Haugaard, siden enelærer i Ejlskov skole, underviste i Vejlby skole fra 1892-94.
Ved folketællingen i 1890, da børnene havde forladt hjemmet, havde Abels en 12-årig plejesøn, Peter Philip Wolff boende. Han var født i Sydamerika.
Lærer Abel forlod sin gerning fra 1. oktober 1894, og i den anledning modtog han en deputation, som i afskedsgave overrakte ham "et ualmindelig smukt og stort regulatorur, en smukt poleret piedestal, et nydeligt bordtæppe m.m. På piedestalen og uret er anbragt sølvplader, der begge bærer følgende indskrift: Erindring fra vennerne i Vejlby". Den 6. oktober indrykkede Abel følgende annonce i Middelfart Avis:

Taksigelse til beboerne

Forinden jeg forlader mit gamle kjære, mangeaarige Hjem i Veilby Skole, bliver det en Trang for mig, saavel i mit eget, som min Hustrus og Børns Navn at frembære vor inderligste Tak for al den Velvillie og Kjærlighed, hvormed vore mange Venner i mit Skoledistrikt til alle Tider i det lange Aaremaal ere komne os i møde, og ikke mindst maa bevidne dem Alle, Unge som Gamle, vor hjerteligste Taksigelser for de skjønne og værdifulde Mindegaver, med hvilke de saa inderligt have glædet os, nu vi staa i Begreb med at skulle byde den Plet paa Jord, der er bleven os saa dyrebar og de mange kjære Venner vort sidste Farvel. Vejlby Skole, i Oktober 1894. H.Abel. P.Abel.
Formodentlig kort tid herefter forlod lærer Abel og hustru Vejlby for at rejse til Århus, hvor de slog sig ned for at være i nærheden af sønnen Leonard Abel og dennes familie. Her døde lærer Abel den 25. januar 1913. Han overlevedes af sin hustru.

Kilder

Føns, Kristian: En vestfynsk lærer (i: Middelfart Venstreblad 4.12.1943, s.3).
Middelfart Avis. Middelfart Venstreblad.
Folketællinger. Kirkebøger.

Fiskerfamilien i Røjle Mose

Af Poul Christensen

Knud Jørgen Christensen Tydsk blev født til at blive fisker i 1874. Hans far, Herkules Tydsk, forsørgede sig og sin familie ved fiskeri. Og det havde generationerne før også gjort på Middelfart-kanten. Herkules slog sig ned ved Røjle Mose, hvor han boede med sin kone Ane Rasmussen, og de fik 11 børn. Fire af dem døde, inden de blev voksne.

Der skulle hales nogle fisk op af Lillebælt for at forsørge den store familie. Herkules døde i 1922. Det siges, at han var glad for flasken og fik den med i kisten.

Faderen lærte Jørgen fiskeerhvervet. Han blev gift med sin nabo og skolekammerat, Anna Nielsine Kirstine Andersen, i 1896. Parret fik seks børn, to af dem overlevede ikke kighoste som små. I ca. 1912 er familien fotograferet foran deres hus på Dæmningen 97. Det byggede Jørgen selv. Mursten og tegltagstene er nedbrydningssten, som han købte i Fredericia. Han fragtede dem over bæltet i sin lille fiskejolle. Huset var færdigbygget i 1902.

Fiskeriet foregik fra en jolle, og vind og muskelkraft ved årene klarede fremdriften.

Lille Karl, der i 1912 sad på sin mors skød, blev næste generation i fiskerfamilien. Fiskebåden blev motoriseret. Lasten af ål, torsk, rødspætter og skrubber landede han i Fredericia. Derpå sejlede han hjem og fortøjede båden neden for klinten og tog prammen ind til land.

Karl var gået på pension, da Fyens Stiftstidende besøgte ham i november 1984. Han fortalte om sin lange og til tider barske fiskerliv. Bl.a. fiskede han den 4. maj 1945 om eftermiddagen ved Røjle Klint, da britiske jagere angreb tre tyske ubåde og sænkede den ene. Så kappede han linen til torskekrogene og skyndte sig hjem i sikkerhed. Karl døde i 2006.

Karls søn, Gunnar Christensen, blev også fisker, og er stadig fritidsfisker fra havnen i Strib.

Dæmningen 97 ca. 1912. Fra venstre: Anna Christensen Tydsk med den yngste søn Karl på Skødet, Jørgen Christensen Tydsk, Margrethe, Karen og Rasmine (Mine). Karen blev mor til Carl Kjer, Vejlby Fed. (Foto udlånt af Carl Kjer)

Kilder:

Carl Kjers slægtshistorie

Fyens Stiftstidende: Den næstsidste fisker i Strib, 27.11.1994.

Røjle Mejeri i 97år (1)

Foregangsmænd oprettede mejeriet i ekspresfart. Det forædlede mælken til kvalitetsprodukter. Mejeriet levede højt på smør fra den fede mælk fra egnens jerseykøer. Senere blev ost en vigtig produktion. Men det lille mejeri måtte give op efter de store omvæltninger i samfund og landbrug fra 1960. Og så har der været kriseår og forskellige skærmydsler undervejs.

Af Poul Christensen

Lørdag den 17. januar 1885 havde gårdejer Niels Christian Petersen, Røjle, samlet en håndfuld venner, alle gårdmænd i deres bedste alder fra Røjle, til et fødselsdagsgilde. Mon ikke de har snakket om Indre Missions fremmarch i Vejlby Sogn i disse år og deres nye missionshus i Vejlby. Det syntes disse mænd næppe om. De tilhørte den kirkelige modsætning: den glade, grundtvigske kristendom.

Og alle bønder brød sig ikke om konseilspræsident Estrups Højreregering. Den trynede deres parti, Venstre, der havde flertal i Folketinget. Estrup truede igen med at regere med provisoriske love helt uden om Folketinget.

De har også talt om de dårlige tider for landbruget og de mange nye tiltag som f.eks. fælles- og andelsmejerier, der skulle rette op på det. De mejerier erstattede flere og flere steder smørfremstillingen i bryggerset på de enkelte gårde. På de større mejerier kunne man behandle mælken efter de nyeste metoder og få mere og bedre smør og ost ud af mælken. Og dermed flere penge til landmændene.

Bønderne i Baaring havde allerede oprettet et sådant mejeri, og man hørte, at det var kommet godt i gang. Det kunne man jo også gøre Vejlby Sogn.

- Hvad, om vi tog en tur til Baaring for at få klaring på sagen, foreslog en af fødselsdagsgæsterne.

Og det gjorde de handlekraftige Røjle-gårdmænd. Næste dag på Niels Chr. Petersens fødselsdag kørte han og hans venner, Jørgen Madsen, Jørgen Hansen, Mikkel Jørgensen og Søren Petersen, iført vinterfrakker, til Baaring. På vejen samlede de gårdmand Hans Hansen, Brogaard, op i charabanc'en. Nu var der også en missionsmand i kredsen.

For første gang så de en centrifuge trukket af en dampmaskine i drift. Mejerist Jens Kragholm viste rundt og fortalte. Gårdmand Niels Hansen i Blanke var mødt op. Han var kendt for sin store besætning på over 20 malkekøer og et velfungerende mejeri på gården. Han kunne fortælle, at han i det år, han havde leveret mælk til mejeriet, havde haft en meget større indtægt af sine køer.

Det gjorde indtryk.

De ville oprette et fællesmejeri i Vejlby Sogn, og det skulle være nu. De forfattede en annonce, som kom i Middelfart Avis den 21. januar.

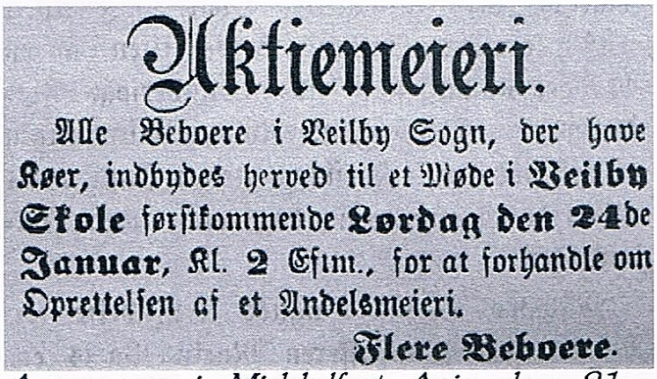

Aktiemeieri.

Alle Beboere i Veilby Sogn, der have Køer, indbydes herved til et Møde i Veilby Skole førstkommende Lørdag den 24de Januar, Kl. 2 Eftm., for at forhandle om Oprettelsen af et Andelsmeieri.

Flere Beboere.

Annoncen i Middelfart Avis den 21. januar 1885, der indbyder til møde den 24. januar.

Nr. 61

25 Kroner.

Røjle Fællesmejeri.

Bestyrelsen for Aktieselskabet „Vejlby Sogns Fællesmejeri"

(Aktiekapital 11,625 Kr., fordelt paa 465 Aktier à 25 Kr.)

tilstaaer herved, at

Deltager ovenfor nævnte Aktieselskab med 25 Kr.-aktier

Fem og Tyve Kroner,

og i Forhold til dette Beløb deltager i Fællesmejeriets Aktiekapital, Reservefond, Udbytte, Ejendomme, Ejendele og øvrige Formue, overensstemmende med de for Selskabet gjældende Love; Kjøbere af Aktierne ere solidarisk forpligtede i Forhold til Fællesmejeriets Gjæld.

Anm. Ifølge Loven § 2 kan en Aktie kun med Generalforsamlingens Samtykke afhændes til Andre end Aktionærer. Overdragelser skal ved Transport.

Røjle, den 17 Juni 1885.

Aktie i Røjle Fællesmejeri 1885.

Lørdag den 24. januar mødte en stor forsamling op i Vejlby Skole.

Kaos på første møde

Nogen skepsis var der. Det medførte jo forpligtelser. De skulle ikke bare levere mælken i god stand hver morgen, men også hæfte for en del af mejeriets gæld. Og så skulle kvinderne hjemme på gårdene ikke længere arbejde med mælken og lave smør og ost. Men det helt store spørgsmål var: Hvor skal mejeriet ligge?

De fleste ville have, at det skulle ligge uden for deres egen dør. Bølgerne gik højt, og de blev ikke mindre af, at der også var kommet deltagere fra Kauslunde. De udensognske udvandrede, da ordstyreren kom til at svare dem hvast. Også flere fra sognet gik hjem, før mødet var slut. Trods kaos var der en del, som ville oprette et mejeri, og bønder fra alle sognets landsbyer tilbød i de kommende dage at agitere for sagen. Efter nogle dage havde så mange skrevet under på, at de ville være med, at der blev indkaldt til en stiftende generalforsamling. Den blev holdt den 14. februar, og her valgte forsamlingen at placere mejeriet i Røjle, men det skete ikke uden sværdslag. Røjlebønderne måtte acceptere selv at levere mælken, mens kuske skulle hente mælken på mejeriets regning hos de øvrige leverandører. En aftale, Røjlebønderne senere bitterligt fortrød, da det gik op for dem, at deres græsmarker ofte lå længere væk fra mejeriet, end mange Vejlby-Aulby- og Staurby-gårde.

På mødet var der tilslutning fra 55 aktionærer, der tegnede en aktiekapital på 11.625 kr. Hver aktie lød på 25 kr. Der blev nedsat et udvalg til at finde en byggeplads og forestå

byggeriet og et udvalg til at købe maskiner og fæste en mejerist.Også lovene kom på plads. Det blev et aktieselskab, hvor hver aktionær kunne tegne op til 20 aktier. Men ingen kunne få flere end 3 stemmer på generalforsamlingen. Der var pligt til at levere den mælk, man ikke selv brugte i husholdningen, og til at tage skummetmælk og kærnemælk retur. Og man fik del i overskuddet efter mængden af leveret mælk, mens et underskud skulle fordeles ligeligt på aktionærerne. Det var altså ikke et egentligt andelsmejeri, selvom det var leverandørejet og på flere områder lignede et andelsmejeri.

Den 11. april blev der valgt en bestyrelse på fem medlemmer. Den unge Kustrup-gårdejer, Thomas Jensen, blev formand. På denne og en senere generalforsamling blev en række praktiske forhold ordnet: Fastsættelse af priser på mælken, kørsel af mælk, anskaffelse af vogn og ansættelse af kuske og en regnskabsfører.

Nu går det hurtigt

Udvalgene arbejdede hurtigt. Mejeriet købte et stykke af jorde-

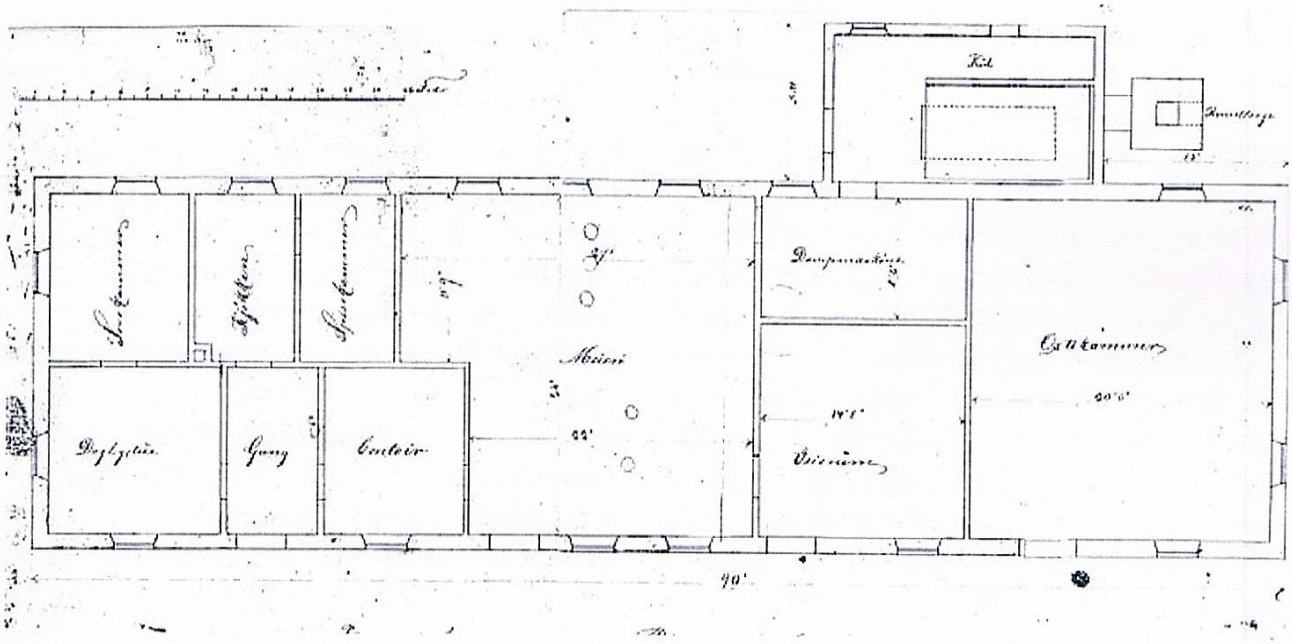

Tegning af mejeriet 1885. Om morgenen baksede kuskene de tunge junger ind i vejerummet. Her blev mælken hældt op i vægtskålen, og man tog prøver. I mejeriet blev mælken opvarmet, og fløden blev udskilt/skummet i centrifugen. Skummetmælken blev til oste eller leveret tilbage til gårdene. Fløden tilsat mælkesyre blev kærnet og derefter håndæltet. Kærnemælken fra smørfremstillingen blev også sendt retur til foderbrug. Ostekammeret blev kun brugt i beskedent omfang til formålet, da man opgav osteproduktion i de første mange år. Vallen, restproduktet fra ostefabrikationen, gik retur til landmændene til foderbrug. Der var et rum til dampmaskinen og en tilbygning til kedlen og til kul. Røgen gik op gennem en høj skorsten. På loftet ved sydgavlen var der en vandbeholder, og der var værelser. I 1890 boede her fire mejerister. Mejeribestyreren og hans familie boede i den nordlige ende af bygningen..

moderhusets have i Røjle. Bygmester var snedker Johan Lauritsen, Røjle Skov, og murer Kristian Nielsen, Nr. Aaby, stod for murerarbejde. Frichs i Aarhus leverede trækkraften, en dampmaskine. Kedlen var på fem hestes kraft og maskinen på fire. To Burmeister og Wain-centrifuger kunne hver skumme 600 pund mælk pr. time. To kærner kærnede hver 120 pund smør. Der var installeret to ostekar, som hver rummede 2000 pund mælk.
Den 1. maj 1885 tiltrådte 29-årige sønderjyde Christian Müller som bestyrer. Han havde søgt stillingen i Baaring et par år forinden, dog uden at få den. Men Baaringfolkene anbefalede ham, og han havde uddannet sig på flere mejerier. Han blev ansat til at drive mejeriet og sørge for den fornødne medhjælp. Årslønnen var 1200 kr. og 16 % af overskuddet, og det blev til i alt 2600 kr. det første år. Men af beløbet skulle han udrede lønnen til de ansatte på selve mejeriet. Han fik også naturalier: Fri bolig, en daglig kande sødmælk og den skummet- og kærnemælk, han kunne bruge, tillige med fri kul til opvarmning.

Allerede den 26. maj 1885 åbnede mejeriet. Der blev indvejet 4866 pund mælk fra 59 leverandører. En spand med sur mælk blev sendt retur til leverandøren, som var formanden for bestyrelsen. Mejerist Müller satte sig i respekt fra dag ét. Mælken skulle være i orden, uanset hvor den kom fra.
Efter 10 dage var den første smørproduktion klar til at blive kørt til købmand Thiedemann i Nr. Aaby. Mejeriet blev et smørmejeri. Hovedparten af mejeriets indtægter kom fra smørret, som var af god kvalitet. Heri lå fordelen for leverandørerne, som før solgte deres hjemmelavede smør som bondesmør til en langt lavere pris end det mere ansete herregårdssmør. Og det kunne de mærke allerede efter det første år. Mejeriet gav overskud, og det blev udloddet til aktionærerne.

Demokrati i praksis

Mejeriet var et demokratisk foretagende, hvor generalforsamlingen var den højeste myndighed. Her blev demokratiet praktiseret, selvom de store aktionærer havde flere stemmer end de små. Der var store landbrug med mange køer, og de havde 3 stemmer, men også en del husmænd og andre med en enkelt ko eller to, og de havde bare en stemme. Generalforsamlingen valgte bestyrelsen og traf alle vigtige beslutninger som fastsættelse af mælkeprisen, optagelse af nye aktionærer, mejeribestyrerens løn, mælkekørsel, køb af inventar og salg af skummetmælk.
Der var ofte diskussion. Også af mejeribestyreren, som blev ansat for et år ad gangen. Det berettes ved 25 års jubilæet, at han ofte stod for skud, når han stillede krav til mælkekvalitet og renlighed. Ja, han blev flere gange krævet fyret på gråt papir, men det er dog ikke refereret i bestyrelsens protokol.
De tørre tal viser, at det gik godt for mejeriet. Der var hele tiden en tilgang af nye aktionærer. Mælkemængden steg. Smørsalget steg. Og den gevinst, som initiativtagerne tilstræbte, og som var skrevet ind i

lovene, at frembringe bedre produkter og dermed også højere priser, blev fuldtud indfriet.

Missionsfolk vil lukke om søndagen

Der var også modsætninger i kredsen af leverandører. På generalforsamlingen den 23. maj 1888 foreslog Hans R. Nielsen, Aulby, at mejeriet skulle ligge stille søn- og helligdage. Det blev forkastet med stort flertal. Det var en torn i øjet på mange missionsfolk, at mejeriet ikke kom hviledagen i hu og holdt den hellig. Men de var klart i mindretal i aktionærkredsen.

Initiativtagerne til mejeriet, fødselsdagsselskabet, var kendt som mere grundtvigsk orienterede bønder. Den første formand, Th. Jensen, Kustrup, var erklæret grundtvigianer og havde løst sognebånd til præsten i Asperup sogn. Men mange missionsfolk havde også sluttet op om mejeriet, og tre af de første fem medlemmer af bestyrelsen var knyttet til Indre Mission, viser en sammenligning med missionens lister over bidragydere til missionshuset. I bestyrelsesarbejdet drejede det sig om mejeridrift og kroner og øre.

Året efter forsøgte missionsfolk uden for bestyrelsen igen at lukke mejeriet på søn- og helligdage. Det vakte harme i indre missionske kredse, at kuskene kørte mælk, og der var fuld damp op af skorstenene på de mange nye mejerier fra 1882. Indre Mission havde iværksat en landsdækkende kampagne, og missionens formand, pastor Vilhelm Beck, er citeret for: "Så længe I bliver ved med at vanhellige hviledagen med eders søndagsarbejde, skal I mindes derom, og mejeriskorstenen derhenne peger mod himlen om jeres synd". Søndagslukning gav risiko for sur mælk og dårligt smør og blev kun udbredt i Jylland. I Røjle blev forslaget nu forkastet med 103 mod 39 stemmer.

Det går bare fremad

Mejeriet var først og fremmest mejeri, men påtog sig også flere serviceydelser til aktionærerne. Mejeriet fik hurtigt en kassebeholdning, og den blev brugt til udlån til aktionærerne til en rente på fire procent p.a. Bestyrelsen godkendte låneansøgningerne og ydede 30-40 lån fra 1887 og op til århundredeskiftet.

I 1893 fik mejeriet telefon, som aktionærerne kunne bruge. I 1900 var taksten for en samtale 10 øre.

I 1890'erne blev flere maskiner udskiftet til nye og bedre udgaver og flere kom til. I 1896 tog man et pasteuriseringsapparat i brug. Det betød, at mejeriet opvarmede mælken, så skadelige bakterier blev dræbt. Det betød, at mælk og smør blev mere holdbart, og smørret fik et kvalitetsløft. Det samme resultat gav en bedre nedkøling af mejeriets produkter. Store mængder is fra egnens småsøer og vandhuller blev samlet i ishuset hver vinter.

Der var også en støt fremgang i antallet af leverandører, og den enkelte mælkeproducent anskaffede også ekstra køer. Køerne gav mere og mere mælk takket være bedre foder og en begyndende fremavl af de bedste køer. Der blev også øget bevidsthed om mælkens fløde- og fedtindhold. Der blev taget prøver af den indleverede mælk, oven i købet

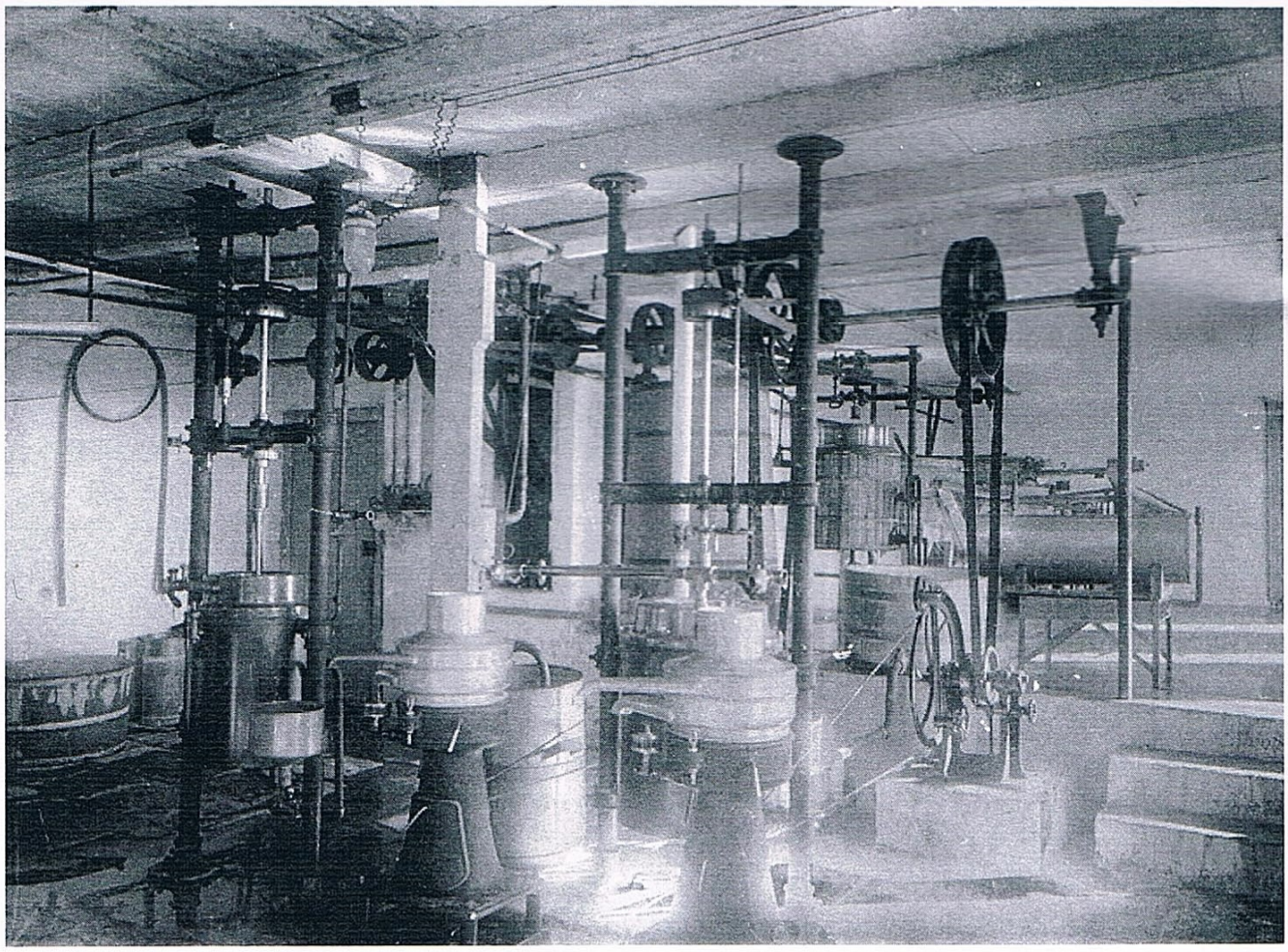

Interiører fra 1910. Dampmaskinen trak ved hjælp af remme centrifuger, kærner og andre maskiner. Her ses i forgrunden centrifuge og pasteurmaskiner, der pasteuriserer mælk og fløde. (Foto: Middelfart Byarkiv)

i overværelse af et valgt udvalg af leverandører. God og fed mælk var det, der skulle blive til den store salgsartikel, nemlig smørret, som englænderne aftog i stor stil. Alt det betød en kraftig stigning i den mængde sødmælk, som mejeribestyrer Müllers mejerister hver morgen indvejede og skulle forvandle til smør, skummet- og kærnemælk. Og i perioder ost. Fra 1886 til 1896 blev mælkemængden fordoblet.

Mælkekusk med fusk

I begyndelsen var det planen, at ansatte kuske skulle hente mælken hos leverandørerne. Men hurtigt gik man over til at udlicitere mælkekørslen, og der blev lavet syv-otte ruter. Leverandører fra hver rute bød ind på opgaven, som omfattede afhentningen af mælken i spande om morgenen, og kørsel den anden vej af kærnemælk, skummetmælk og valle. Det var ikke altid let at få til at fungere. Der kom en del klager, og bestyrelsen måtte udstede advarsler og trække i løn, når kusken sjuskede. En kusk fuskede så meget, at han læssede andres returmælk af hjemme på sin egen ejendom. Han blev frataget jobbet. Flere havde

Gårdejer Th. Jensen, Kustrup, blev i en alder af bare 33 år formand for Røjle Mejeri. Th. Jensen var en ledende figur i lokalsamfundet som bl.a. sogneråds-medlem, sogneråds-formand og amts-rådsmedlem. (Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Strib-Røjle-skov sogn)

Christian Müller blev betegnet som en dygtig og respekteret mejeribestyrer i en fremgangstid med nye tekniske fremskridt. Han modtog flere diplomer og anerkendelser af mejeriets smør. Han var dommer ved flere smørudstillinger og i bestyrelsen for amtets mejeristforening. Han var også en aktiv Røjleborger, var bl.a. med til at oprette Røjle Forsamlingshus i 1896 og var medlem af bestyrelsen. (Foto: Affotografering af familiefoto ca. 1900)

svært ved at komme op om morgenen. De kom for sent, og det forstyrrede arbejdsgangen på mejeriet. En vintermorgen sprang Kustrup-kusken nogle leverandører over, måske på grund af snedriver. De klagede, men bestyrelsen opfordrede parterne til selv at løse problemet. Det kunne de ikke, så sagen ebbede til sidst ud.

Mejeriet blev også medlem af flere organisation som f.eks. en indkøbsforening og Fyns Mejeriforening. Det var endnu et aktiebaseret mejeri, og i mange år blev hele smørproduktionen solgt til grosserer Esmann i Odense. Mon ikke det som det meste andet dansk smør endte i maven på englænderne, som betragtede det danske smør som kvalitetssmør. I 1901 begyndte eksportørerne at bruge lurmærket som et kvalitetsmærke for dansk smør. Det blev hurtigt udbredt, og i 1906 vedtog Rigsdagen en lov med krav til lurmærket smør.

Mejeriet bliver andelsmejeri

1903 blev et vigtigt år for Røjle Mejeri. Generalforsamlingen i maj besluttede med stort flertal at ændre mejeriet til et andelsmejeri. Det

havde der været tilløb til i nogle år. Nu blev aktierne indløst. For at gøre det optog mejeriet et lån på 24.000 kr. i Nr. Aaby Sparekasse. Der blev udstedt nye andelsbeviser. Alle andelshavere havde én stemme på generalforsamlingen og fik del i overskud og skulle betale underskud i forhold til leveret mælkemængde.
Efter 18 års irritation tog Røjlebønderne sig sammen og foreslog en løsning på sagen om mælkekørsel. De ville indbetale et beløb på 600 kr. en gang for alle. Derefter skulle mejeriet uden beregning hente mælken på den offentlige vej ved gården hos alle leverandører. Der var diskussion om sagen, men afstemningen viste stort flertal for Røjleforslaget.
Igen prøvede missionsfolk at lukke mejeriet på søn- og helligdage. Igen blev forslaget nedstemt med massivt flertal.
En sørgelig begivenhed berørte mejeriet i 1904. Formanden fra mejeriets start, Th. Jensen, Kustrup, døde i oktober efter kort tids sygdom, kun 52 år gammel. Gårdfæster Hans Pedersen, Christiansdal, efterfulgte ham som for-mand.

Problemer med vandet

Den øgede mælkemængde betød, at der blev brug for mere rent vand, end brønden på mejeriet kunne klare. Vandet blev brugt til rengøring, opvarmning, pasteurisering og nedkøling. I en periode måtte mejeriet i 1899 hente vand på Christiansdal ved Strib Landevej. Først i 1912 fandt man en løsning. På Hanne Petersens grund i nærheden var der vand. Der blev gravet brønd, og vandet blev ført til mejeriet gennem en rørledning. Mejeriet købte jordstykket for 150 kr.
Det skulle også af med meget vand. Skyllevandet, der indeholdt næringsholdige rester af smør, ost og valle, blev solgte til landmændene ved en årlig licitation. Det resterende spildevand blev ledt ud i en rende, som løb langs den gamle byvej, som blev kaldt Skidenstræde. Den har nok ikke altid lugtet lige godt. I april 1906 besluttede bestyrelsen "at lade Jørgen Sørensen sørge for at få afløbsrenden fra mejeriet langs Skidenstræde oprenset og få oprensningen bortkørt".
I 1908 besluttede generalforsamlingen med et knebent flertal på 17-16 at få indlagt elektricitet fra det ny Røjle Elværk.

Et hul i lovene

Op gennem det første årti af 1900-tallet kom der nye andelshavere til, og mælkemængden steg. I 1909 blev alle 240 andelshavere indskrevet i protokollen. Samme år ønskede Hans Pedersen ikke genvalg, og han blev som formand i maj afløst af proprietær S. Lacoppidan, Catrinebjerg. Nogle måneder derefter skrev Lacoppidan et brev til bestyrelsen, at han ønskede at udtræde af mejeriet den følgende 1. april 1910. Angiveligt ønskede han at sælge sin mælk direkte til Sindsygehospitalet i Middelfart. Det var ifølge lovene ikke muligt, slog generalforsamlingen fast i januar 1910.
Der var leveringspligt til mejeriet. Men han blev tilbudt at kø-be kærnemælk af mejeriet og sælge det videre til hospitalet.

Det var ikke en forretning, han var tilfreds med. Han udtrådte af bestyrelsen, og meddelte lige før den 1. april "den ærede bestyrelsen", at han havde solgt Cathrinebjerg til aflevering den 1. april, idet "jeg med henvisning til min udtræden henviser til § 2". Han mente altså, at han med sin varslede udmeldelse og ejerskiftet kunne blive løst ikke bare fra sine rettigheder, men også sine forpligtelser. Her var et hul i § 2 i lovene. En generalforsamling havde dog et par år forinden slået fast netop over for proprietæren, som havde spurgt om betingelserne for udtræden, at den udtrædende skulle betale sin del af mejeriets gæld. Det skulle nemlig ikke være let kunne udtræde. Men det stod der bare ikke noget om i lovene.
Det udnyttede proprietæren, der også var jurist. Bestyrelsen skyndte sig at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling, som enstemmigt vedtog denne præcisering af lovene: En andelshaver kan udtræde af mejeriet med ½ års opsigelse mod at betale sin del af mejeriets gæld beregnet efter 1/5 af de sidste 5 års mælkeleverance, uden at der kan gøres krav på mejeriets ejendele.

25 års jubilæum

Ellers stod 1910 i 25 års jubilæets tegn. Gårdejer Rasmus H. Jørgensen, Vejlby Skov, blev ny formand for det jubilerende mejeri. Mejeriet bevilgede 500 kr. til uddeling til værdigt trængende i sognet og forberedte en stor fest fredag d. 27. maj.
Antallet af andelshavere var steget til over 242. Da mejeriet blev stiftet var der 55 aktionærer. Antallet af køer var steget fra 465 til 1195. Mælkemængden fra 1.819.311 til 6.522.611 pund. Smørmængden i pund forholdsmæssigt endnu mere fra 65.313 til 253.440 pund. Mejeriet havde forbedret smørfremstilling og fik nu mere smør af et pund sødmælk. Og leverandørerne har gennem årene været tilfredse med betalingen for mælken og deres andel af overskuddet. I hvert fald kan der ikke spores utilfredshed i protokollen, lige bortset fra at der af og til kom forslag om, at overskuddet skulle udbetales mere end to gange om året.
Vi kan også konstatere, at de køer, som forsynede mejeriet med mælk, i 1910 gav lidt mere mælk pr. ko end landsgennemsnittet, nemlig 2.729 mod 2.566 kg. Også smørmængden pr. ko var lidt bedre end landsgennemsnittet, nemlig 106 mod 105 kg.
Udviklingen på Røjle Mejeri har lignet udviklingen i hele landet. I næste hvert sogn var der i 1909 et mejeri, og langt de fleste var andelsmejerier, nemlig 1157 af de 1485 mejerier. Mejerierne udnyttede ny viden.
Docent N. J. Fjord, Landbohøjskolen, lavede f.eks. foderforsøg, udviklede redskaber til at bestemme fedtindholdet i mælken og fandt ud af, at nedkøling af smør forbedrede holdbarhed og kvalitet. Den franske biolog Louis Pasteur påviste blandt meget andet, hvorledes man ved en kort opvarmning til omkring 60° C kunne dræbe skadelige bakterier, så mælk og andre fødevarer kunne holde længere. Den ny viden blev formidlet til mejerierne og bønderne gennem et netværk af landbrugsskoler, organisationer og tidsskrifter.

Røjle Mejeri 1910 med mejerister i forgrunden og mælkekuske ved perronen foran bygningen. (Foto: Middelfart Byarkiv

Andelsbevægelsen stod stærkt, og selvbevidstheden var stor, da langt de fleste andelshavere med ægtefæller, mejeriets personale og en række indbudte gæster mødtes den 26. maj – en solbeskinnet, sommerlig dag.

Festlighederne begyndte på mejeriet om formiddagen, hvor bestyrelsen tog imod gratulanter. Efter en frokost kørte en hærskare af vogne mod Middelfart. Både kørende og gående kom til. I Middelfart var skaren steget til 300, der med en lille damper og en motorbåd sejlede til Snoghøj Badehotel, hvor de lejrede sig på en skråning i restaurationshaven. Her blev sunget og talt. "Langt højere bjerge så vide på jord" lød ud over haven og Lillebælt. Landbrugslærer Hans Appel holdt foredrag om andelsmejerierne betydning. Han roste Røjle Mejeris smør og håbede, at det fortsat ville få "englænderne til at smække med tungen, når de spiser Røjlesmør, og sige: Det vil vi have mere af".

Efter "I Danmark er jeg født" og en spadseretur i haven satte selskabet sig ved et veldækket bord i danserestauranten og den tilstødende veranda. Mejeribestyrer C. Müller og hans kone Ingeborg Müller fik hver et smukt og kostbart guldur som et synligt bevis på andelshavernes

Deltagerne i 25 års jubilæumsfesten i Snoghøj den 26. maj 1910. Angiveligt deltog ca. 300 mennesker. Her er de stillet op i Snoghøj Badehotels have. (Foto udlånt af Peter Grønlund Rasmussen, Aulby)

tilfredshed og påskønnelse. Den ene tale afløste den anden. Der blev udbragt, som man gjorde dengang, leve for Müller, hans kone, Sønderjylland, Dannebrog, mejeriets stiftere, de indbudte gæster, bestyrelsen og endnu flere.
Efter kaffen begav selskabet sig hjemad ad samme vej, som de var kommet.

Fortsætter i næste nummer.

Vejlby fra tidernes morgen

Af Poul Christensen

Vejlby er første gang nævnt i 1295 i formen Wæthælby. Forleddet er det gammeldanske ord Wæthil, der betyder vadested. Det giver god mening, for landsbyen ligger i bunden af den tidligere havbugt Møllemade. Efterleddet by betyder landsby.

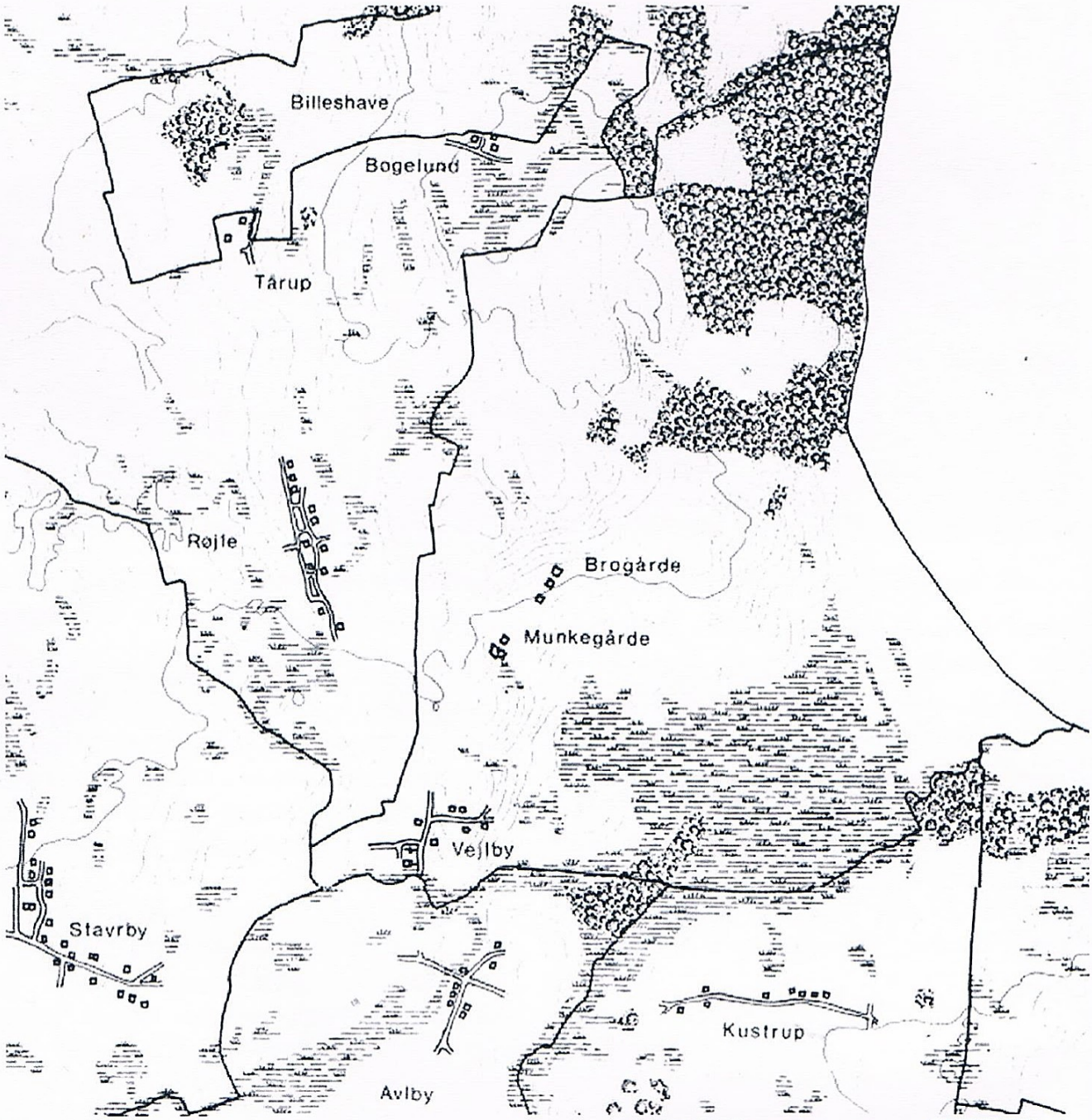

Det hvide er agerland. Eng/mose er angivet med ▒ *og skov med* ▒ *Rekonstrueret kort fra ca. 1780. Det viser gårdenes placering ved vejene i landsbyen. Skov og engarealer er angivet. Højdekoter og vandløb er indtegnet.* (Landsbyregistrering i Fyns Amt, rapport udgivet af amtets udvalg for teknik og Miljø 1983)

Vejlby sogn blev til ind i 1300-tallet kaldt Nybøl. Det navn med bøl(le) som slutled leder hen til en landsby, der er oprettet i vikingetiden. Her er kirken bygget, antagelig først som trækirke og fra sidste halvdel af 1100-tallet afløst af en stenkirke, der senere er udvidet. Landsbyen Vejlby antages at være flyttet til Nybøl engang i 1300-tallet og har taget navnet med til landsby og sogn.
Omtrent i samme periode blev landsbyen Røjle udparcelleret fra Vejlby, og noget senere mod nord i ejerlavet opstod to enkeltgårde Brogård, der er nævnt første gang i 1606, og Munkgård i 1473.
Op gennem middelalderen har kronen og kirkelige institutioner ejet gårde og jord i Vejlby. I 1664 var Vejlby sognets største landsby med 21 gårde og 10 huse. Flere gårde var på det tidspunkt ret små. Den ny anlagte hovedgård Billeshave ejede 10 gårde og fire huse. Udensogns hovedgårde fem gårde og et hus. Kronen ejede fem gårde og fem huse, mens der var én selvejergård.
Udskiftningen kom allerede i 1785, og i de følgende år blev 10 gårde udflyttet. Ved optælling omkring år 1800 bliver flere små gårde regnet for husmandssteder. Ligesom i Røjle og Kustrup overgår de fleste gårde tidligt i 1800-tallet til selveje, da Billeshave solgte gårde, fordi gårdens økonomi var dårlig. Det gav grundlag for vækst. Antallet af gårde steg til 27 i 1903. Rydningen af dele af Vejlby Skov gav ny agerjord. På græsningsarealet Kogager (betyder der, hvor man drev kvæget hen) blev der også oprettet gårde. Mange af byens gårde var mindre brug. Der blev også bygget mange nye huse. 94 var der i 1903. Befolkningstallet blev også øget væsentligt, og Vejlby forblev sognets største landsby, men Røjle nærmede sig i 1901.
Udviklingen fortsatte op i 1900-tallet. Byen profiterede af Nordvestfynske Jernbane, der blev åbnet i 1911, selv om Røjle station lå mellem Røjle og Vejlby. Begge landsbyer voksede ud mod stationen i de følgende årtier.

Kilder:

Landsbyregistrering i Fyns Amt, rapport udgivet af amtets udvalg for teknik og Miljø, 1983

Befolkningstal i landsbyerne i Vejlby Sogn

	1901	1845	1787
Vejlby	685	528	299
Staurby	303	304	250
Røjle	618	477	182
Kustrup	176	158	76
Aulby	125	125	104

De landsbyer, som tidligt overgik til selveje omkring 1800, Vejlby, Røjle og Kustrup, havde vækst op gennem 1800-tallet. Staurby- og Aulbygårdmændene blev først selvejere ca. 1914, da Hindsgavls økonomi skrantede, og stamhuset var nødt til at sælge.

Udbryderdrengen forcerede smedenes pigtrådshegn

Af Poul Christensen

Det var ikke de mest artige drenge, der kom på drengehjemmet Billeshave nord for Strib fra 1959. Og slet ikke dem på afdelingen Egely, der blev taget i brug i 1966. De skulle nemlig holdes indespærret. Det var et såkaldt surrogatfængsel for varetægtsfængslede unge under 18 år. Derfor var der en betonmur med et to meter højt trådnet rundt om afdelingen.

Sankt Hans aften 1967 på Egely. I baggrunden ses muren. Man kan ane trådnet- og pigtråds-overbygningen.
(Foto: Erik Nielsen)

For at være sikker på, at drengene ikke kunne komme på springtur, fik smedemester Gert Hansen, Røjleskov, til opgave forstærke trådhegnet. Han og hans folk svejsede jernstænger på 1,75 meter vinkelret på de to meter høje jernstænger, som trådnettet var fastgjort på. Konstruktionen over muren blev derved galgenformet. Oven i købet fik den vandrette del af konstruktionen en nedadgående forlængelse på 30 cm ind mod den indhegnede afdeling. På hele denne overbygning monterede smedene kraftigt pigtråd med 10 cm's mellemrum.

Smedemesteren var sikker på, at ingen kunne forcere denne forhindring. Så nærmest for sjov satte han en hundredekroneseddel på højkant, hvis en af ungersven-dene kunne kravle over hegnet.

Én var hurtig til at melde sig. Han valgte et sted, hvor betonmuren var lavest. En, to tre. Tilløb. Fat i trådnettet. Med sine fingre fik han fat i trådene mellem piggene og svingede sig op på den vandrette del. Han kom på højkant og sprang ned på den anden side af muren.

Forbløffede så smedemesteren og hans folk, pædagoger og drenge til. Den undvegne kom hurtig ind – nu dog gennem den officielle indgang.

Smedemester Gert Hansen greb til tegnebogen, men nu greb personalet ind. For det gik ikke, at en dreng blev belønnet for at stikke af. Efter nogen forhandling fandt man en løsning. De 100 kr. skulle bruges til en hyggeaften for drengene.

Egely valgte derefter at sætte et net op på det stykke, hvor betonmuren var lavest.

Kilde til denne historie er Villy Christensen, Middelfart, der havde læst artiklen om Billeshavedrengene. Han ringede for at fortælle om sin oplevelse som smedelærling hos nu afdøde Gert Hansen. Se Billeshavedrengene i Bavnen nr. 2 2006.

FORENINGENS ARRANGEMENTER 2014

Mandag 24. november
kl. 19.30
Videncenter Vejlby (Aulby Skole)

Generalforsamling og skole for alle i 200 år

Efter generalforsamlingen fortæller **Skjold Christensen**, hvordan skolereformen i 1814 satte sine spor i vores del af landet.

I 1814 udstedte Kong Frederik d. 6. i alt fem anordninger for skolegang, der omfattede alle børn i Danmark. Mange børn blev allerede undervist i den offentlige skole på baggrund af lovgivning fra 1700-tallet, og velstående familier sørgede for privatundervisning af deres børn, men i 1814 blev det for første gang slået fast, at staten skulle sørge for undervisning for alle børn, og at alle børn havde pligt til at blive undervist.

Det er disse anordninger, der blev grundlag for folkeskolen, men med undervisningspligten og demokratiet fulgte også i midten af 1800-tallet mulighed for at oprette friskoler. Det offentlige skolesystem var selv opdelt i mange skoletyper, og frem til 1958 fik børnene på land og i by forskellig skolegang.

Siden 1814 er selve det at gå i skole, eller på anden måde blive undervist, blevet en fælles erfaring for alle børn i Danmark.

Skolesystemet har siden 1814 udviklet sig i takt med samfundet. Undervisningen har ændret sig i samspil med tidernes krav til børns uddannelse og med skiftende opfattelser af pædagogiske metoder, hvilke fag der var nødvendige, og hvilke idealer børnene skulle opdrages efter. Hvor en kristen opdragelse stod i centrum i det meste af perioden, kom demokrati og medborgerskab ind som vigtige områder i løbet af det 20. århundrede.

Foredraget vil også omhandle udviklingen i vores område, omtale af vore tidligere landsbyskolers betydning for udviklingen hos os

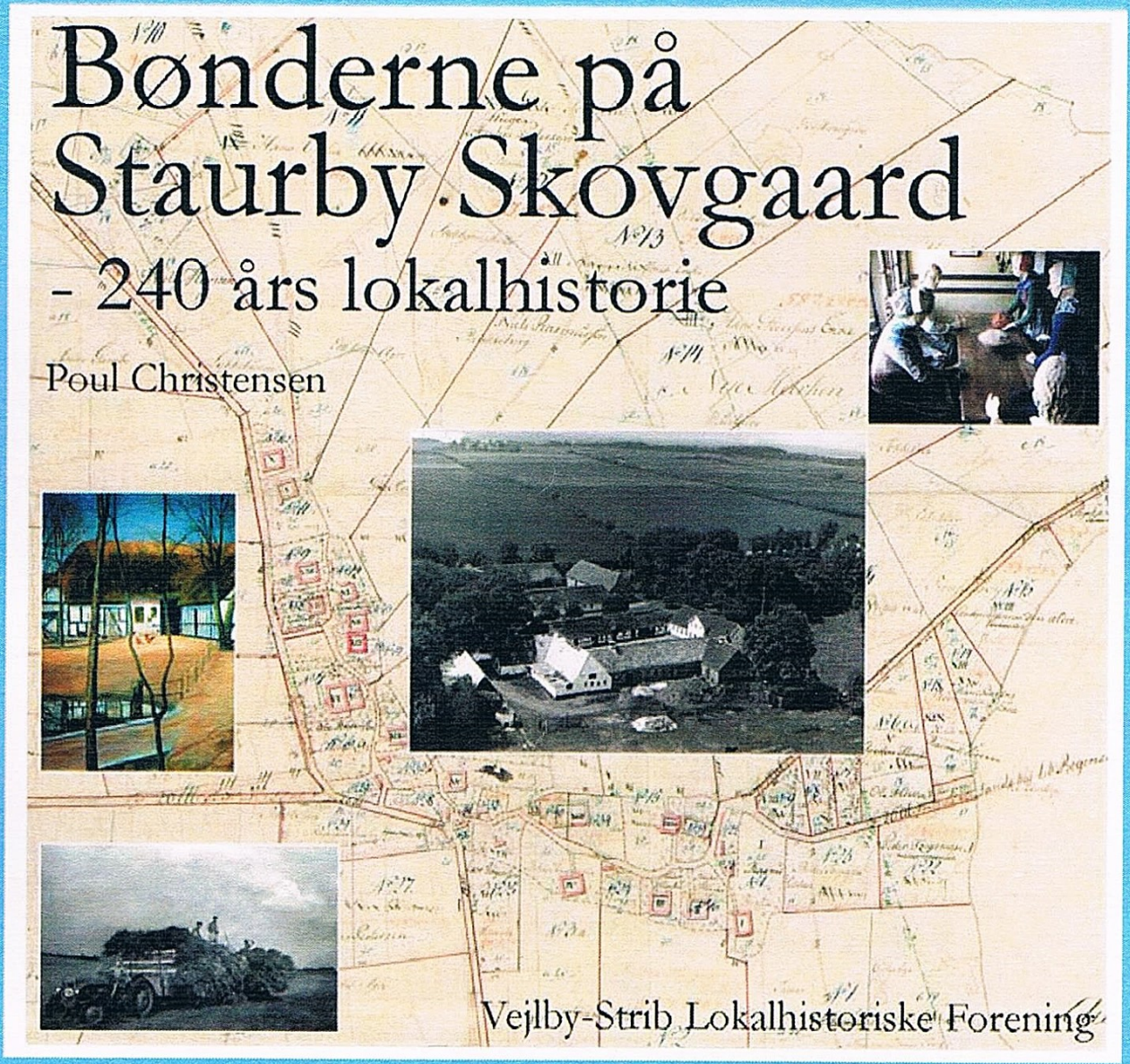

Sådan ser udkastet til bogens forsiden ud. Foreningens medlemmer får bogen gratis sammen med næste nummer af Bavnen. Bogen handler om 240 års landboliv og lokalhistorie fortalt gennem beboerne på Skovgaard, som siden 1774 har været beboet af den samme familie. Anledningen er Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forenings 25 års jubilæum. I lige så mange år er Bavnen udkommet.

Flere har doneret penge til bogprojektet, men vi mangler nogle tusinde kr., så vi kan trykke bogen i det udstyr, vi gerne vil. Se vedlagte opfordring til medlemmerne om frivillige bidrag.

Indbetal helst inden 1. september et beløb på reg.nr. 0756 konto 7562302981 via Netbank eller på kontoen i Middelfart Sparekasse. Du kan også betale direkte til kassereren, Annette Radoor.

Du kan evt. indbetale anonymt.